

University of Groningen

De sacra corona regni Hungariae

Teszelszky, Roger Cornelis Emil

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Teszelszky, R. C. E. (2006). *De sacra corona regni Hungariae: De kroon van Hongarije en de ontwikkeling van vroegmoderne nationale identiteit (1572-1665)*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Hoofdstuk 1. De Hongaarse heilige kroon

1.1 *Corona regni Hungariae*

1.1.1 *Corona visibilis, corona invisibilis* en de cultus van de kroon

De term ‘Hongaarse heilige kroon’ verwijst in dit onderzoek naar drie concepten van de kroon van Hongarije: de zichtbare kroon, de onzichtbare kroon en de traditie of cultus van de kroon. In het komende gedeelte zal een definitie worden gegeven van deze ideeën, waarna aan de hand van deze omschrijving het ontstaan en de ontwikkeling van de betekenis van de Hongaarse kroon worden beschreven.

In Europa gedurende de Middeleeuwen¹ had de Latijnse term *corona* in een politieke context twee betekenissen, die Ernst Kantorowicz heeft beschreven in zijn studie *The King's Two Bodies*.² De eerste is de *corona visibilis* (zichtbare of tastbare kroon), de tweede de *corona invisibilis* (onzichtbare of ontastbare kroon). De tastbare kroon duidt op een concreet hoofdsieraad van goud in de vorm van een cirkel of een diadeem, dat werd gebruikt tijdens de kroning van een vorst.³ Het tweede verwijst naar de formele koningsmacht die de koning door de genade van God tijdens de kroning ontvangt en die de rechten, plichten en privileges van de koning omvatten die nodig zijn om een politieke gemeenschap te besturen.

De term *corona* had in de politieke context van het middeleeuwse koninkrijk Hongarije een vergelijkbare betekenis met die in de rest van Europa. De eerste was die van een cirkelvorming hoofdsieraad, de tweede duidde de koningsmacht aan. Beide noties worden gebruikt vanaf het ontstaan van het Hongaarse koninkrijk in de elfde eeuw en komen voor in bronnen als heiligenlevens, oorkondes en andere teksten.⁴ Het vroegst bekende gebruik en de vervoeging van deze Latijnse term in de Hongaarse taal als ‘coronaia’ dateert van rond 1350. Hierna ontwikkelde dit woord zich in de loop van de vijftiende eeuw tot ‘korona’.⁵

In dit onderzoek zal, in navolging van Kantorowicz, met de term ‘zichtbare kroon’ of ‘tastbare kroon’ het hoofdsieraad van middeleeuwse oorsprong worden aangeduid, dat eeuwenlang als kroonjuweel van de koningen van Hongarije fungeerde. Het wordt in onze tijd aangeduid als ‘Hongaarse heilige kroon’, ‘heilige kroon van Hongarije’, ‘Hongaarse kroon’ of ‘Stephanuskroon’, met of zonder hoofdletters, afhankelijk van de politieke of religieuze opvattingen van de auteur. In deze studie hebben de gebruikte

¹ Met ‘Middeleeuwen’ wordt in deze studie de periode ±500-±1500 aangeduid.

² Ernst Kantorowicz, *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology* (Princeton, 1957) 336-337

³ Over de kroningen van de Hongaarse koningen in de Middeleeuwen, zie: Vilmos Fraknói, *A magyar királyválasztások története* (Boedapest, 1921, Máriabesnyő en Gödöllő, 2005) 5-123 (over de koningsverkiezingen), Emma Bartoniek, *A magyar királykoronázások története* (Boedapest, 1938, 1989) 8-67 (goed overzicht van de oudere studies), Erik Fügedi, “Coronation in Medieval Hungary”, in: Erik Fügedi, *Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hungary* (János M. Bak red. en vert.) (Londen, 1986) 1-189 (Fügedi richt zich met name op het verloop van de kroningen en geeft veel verwijzingen naar middeleeuwse bronnen)

⁴ Zie het overzicht in: Iván Boronkai (red.), *Lexicon Latinitatis Mediaevi Hungariae* III (Boedapest, 1991) 407-408

⁵ Loránd Benkő (red.), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* II (Boedapest, 1970) 579-580

termen een strikt neutrale betekenis. In deze studie is de ‘onzichtbare’ Hongaarse kroon een uitdrukking die alle politieke ideeën omvat die zijn verbonden met het woord *corona* en die verwijzen naar de koningsmacht die de koning van het koninkrijk Hongarije tijdens de kroning ontving.

Met de term ‘traditie’ of ‘cultus van de heilige Hongaarse kroon’ of ‘legitimerende betekenis van de kroon’ zal de voortdurend veranderende set van politieke en religieuze ideeën worden bedoeld, die werd verbonden met de zichtbare kroon.⁶ Deze cultus komt tot uiting in het predicaat ‘heilig’ van de kroon, in de vermeende band met de heilige koning Stephanus en in de verering als sacraal voorwerp. Volgens Kantorowicz lopen in deze traditie de betekenis van de zichtbare en de onzichtbare kroon in elkaar over: de tastbare kroon heeft de rol van fysieke drager van deze ideeën en ontleent hieraan zijn kracht en mysterie.⁷ De functie van deze ‘cultus van de kroon’ was oorspronkelijk de legitimatie van de koningsmacht (de onzichtbare kroon).

1.2 De zichtbare kroon van Hongarije en zijn oorsprong

Alvorens het ontstaan van het tastbare Hongaarse kroonjuweel kan worden uiteengezet, moet duidelijk zijn welk voorwerp hier wordt bedoeld. Volgens de definitie van de Hongaarse mediëvist János Bak is een kroonjuweel een voorwerp dat gebruikt wordt tijdens een kroning. Onder dat laatste moet een bepaalde symbolische en rituele handeling worden verstaan, die gedurende de Middeleeuwen en het ‘ancien régime’ diende om de koningsmacht te legitimeren en ten toon te spreiden.⁸ Bak verdeelt deze tekenen van de machtsoverdracht in drie groepen: de eerste categorie omvat kroonjuwelen die een rol speelden tijdens een kronings- of inauguratieceremonie, de tweede vormen de representatieve symbolen die werden vastgehouden, gedragen of getoond door de heerser (en die werkelijk bestaan of die alleen op afbeeldingen zichtbaar zijn) en de derde groep bevat de symbolische voorwerpen die verbonden waren met de overleden vorst.⁹

In het Hongaarse koninkrijk kunnen de Hongaarse kroon, de rijksappel, het rijkszwaard, de scepter en de kroningsmantel tot de eerste groep worden gerekend.¹⁰

⁶ Ontleend aan László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible”, in: *The Slavonic and East European Review* 81 (Londen, 2003) 8-13

⁷ Ernst Kantorowicz, *The King's Two Bodies* 339-340

⁸ János M. Bak, “Introduction: Coronation Studies – Past, Present, and Future”, in: János M. Bak (red.), *Coronations, Medieval and Early Modern Monarchic Ritual* (Berkeley etc., 1990) 1, 10, noot 1

⁹ János M. Bak, “Magyar királyi jelvények a középkorban”, in: *A hadtörténeti múzeum értesítője* (Acta Musei Militaris in Hungaria) 4 (Boedapest, 2002) 17-21

¹⁰ Éva Kovács en Zsuzsa Lovag, *A magyar korona jelvények* (Boedapest, 1980). Over de rijksappel: János M. Bak, “Der Reichsapfel”, in: Zsuzsa Lovag (red.) *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn* (Boedapest, 1983) 185-194. Over de scepter: László Gyula, “Adatok a koronázási jogar régészeti megvilágításához”, in: Jusztinián Serédi (red.), *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján* III (Boedapest, 1938, gedeeltelijke herdruk 1988) 517-558, László Gyula, “Über das ungarische Königszepter”, in: Zsuzsa Lovag (red.) *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn* 179-184. Over de kroningsmantel: Endre Tóth, “Zur Ikonographie des ungarischen Krönungsmantels”, in: *Folia Archaeologica* XXIV (Boedapest, 1973) 219-242. De kroningsmantel bevindt zich in het Hongaars Nationaal Museum, de overige kroonjuwelen staan in het Hongaarse Parlement opgesteld.

Deze verzameling is in de loop der eeuwen van samenstelling veranderd.¹¹ In de elfde eeuw was de *lancea regis* (lans van de koning) nog een belangrijk symbool van de koningsmacht.¹² Tevens behoorden een aantal kledingstukken tot deze verzameling, waarvan werd verondersteld dat ze door de eerste heilige koning Stephanus waren gedragen. Deze kleren (onder meer sokken en beenkappen) werden gedragen bij de kroning.¹³ Ook maakte een kruis deel uit van de collectie, maar dit is om onbekende redenen ooit vervangen.¹⁴ Hetzelfde geldt voor het zwaard, dat een vervanging is van een ouder wapen dat zich nu in de dom van Praag bevindt.¹⁵ Kronen die niet strikt tot de kroonjuwelen gerekend kunnen worden, maar wel een rol hebben gespeeld in de Hongaarse politieke geschiedenis, zijn de zogeheten ‘Bocskay-kroon’, de ‘Rudolf-kroon’ en de ‘Brassó-kroon’. Tot slot moet voor de volledigheid nog de ‘Constantinus Monomachus-kroon’ worden genoemd, een restant van een Byzantijns diadeem dat in 1860 is gevonden, maar dat hoogstwaarschijnlijk nooit als kroonjuweel heeft gefungeerd.¹⁶ De tweede groep van kroonjuwelen zal in de volgende paragraaf worden behandeld. In de derde categorie vallen de zogeheten begrafenis- en votiefkroonjuwelen. Van de begrafenis-kronen zijn exemplaren bewaard gebleven uit het graf van koning Béla III (1173-1196) en koningin Anna van Antiochië, maar ook uit later tijden zijn exemplaren bekend.¹⁷ Een fraai voorbeeld van een ‘Hongaarse’ votiefkroon staat op een reliekhouders van de heilige Stephanus uit 1635 in de Dom van Zagreb.¹⁸

Ondanks dit grote aantal voorwerpen dat op grond van de definitie van Bak tot de ‘kroonjuwelen’ van Hongarije kan worden gerekend, heeft maar één van deze kronen de titel ‘Hongaarse heilige kroon’. De kwestie van de oorsprong van dit kroonjuweel is vanwege de politieke en religieuze betekenis tot op heden niet afdoende beantwoord.¹⁹ Het is bovendien opmerkelijk dat er (voor zover ons bekend) geen recent onderzoek naar deze kroon is verricht door een buitenlandse deskundige. Ook zijn er, ondanks het

¹¹ Zie voor de verandering de inventarissen vanaf 1638 in: Róbert József Szvitek en Endre Tóth (red.), *A koronázási jelvények okmányai* (Boedapest, 2003) 33-265

¹² Ernő Marosi, “Művészettörténeti megjegyzések Szent István lánzsa-attribútumához”, in: *A Hadtörténeti Múzeum értesítője* 4 (Boedapest, 2001) 27-32, László Kovács, “A *Lancea regis* – a király kezében”, in: *Communicationes archaeologicae Hungariae* (Boedapest, 1996) 165-180, László Kovács, “A Budapest lánzsa. A magyar királylánzsa történetének vázlata”, in: *Folia Archeologica* XXI (Boedapest, 1970) 127-145

¹³ Zie de afbeelding in: Sámuel Décsy, *A magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája* (Viennae, 1792) 64

¹⁴ Sámuel Décsy, *A magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája*, tábla XI, toont een processiedubbekruis. Volgens József Deér heeft een twaalfde-eeuwse reliekhouders, die nu tot de domschat van Salzburg behoort, gediend als kruis waarop de eed werd afgelegd door de Hongaarse koningen. Éva Kovács, *Árpád-kori ötvösség* (Boedapest, 1974) 46

¹⁵ Nándor Fettich, “A prágai Szent István-kard régészeti megvilágításában”, in: Juszinián Serédi (red.), *Emlékkönyv* III 473-516

¹⁶ Etele Kiss, “Új eredmények a Monomachus-korona kutatásában?”, in: *Folia Archeologica* XLVI (Boedapest, 1997) 125-162. Deze kroon was waarschijnlijk bedoeld als een geschenk van het Byzantijnse hof aan de Duitse keizer Hendrik III. Ibidem, 157

¹⁷ Endre Tóth en Károlyi Szelényi, *A magyar szent korona. Királyok és koronázások* (Boedapest, 2000) 71 (afbeelding). Over deze grafkronen: Béla Czobor, “III. Béla és a hitvese halotti ékszerei”, in: Gyula Forster (red.), *III. Béla magyar király emlékezete* (Boedapest, 1900) 207-230

¹⁸ György Tarczai, *Az Árpád-ház szentjei* (Boedapest, 1930) 57

¹⁹ Zie de een verklaring voor dit probleem in: Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regény* (Boedapest, 1979) 17

grote kunsthistorisch belang van de kroon, vrijwel geen niet-Hongaarse publicaties over het kroonjuweel.²⁰ In deze studie is geen ruimte om alle theorieën over de herkomst en de datering van de kroon weer te geven, maar zal alleen worden genoemd wat relevant is voor dit onderzoek.²¹

Het kroonjuweel dateert in de huidige vorm vrijwel zeker niet uit de tijd van István (Stephanus) I (997-1038). Het onderste deel, de *corona Graeca*, is waarschijnlijk een Byzantijnse vrouwenkroon die, gezien de heersers op de aanwezige portretten, in de tweede helft van de elfde eeuw werd vervaardigd of in die periode werd aangepast.²² Dit diadeem is rond 1075 in het Hongaarse koninkrijk terechtgekomen. Over de herkomst van de *corona Latina* is minder bekend, maar het is niet waarschijnlijk dat dit deel ooit een aparte kroon is geweest. De emaille-afbeeldingen dateren vóór de tweede helft van de elfde eeuw, maar het is niet zeker wanneer de kruisbanden zijn vervaardigd.²³ De definitieve assemblage heeft volgens de meeste moderne deskundigen in de regeringsperiode van koning Béla III (1173-1196) plaatsgevonden, maar ook deze datering wordt betwist.²⁴

De Hongaarse historicus Géza Pálffy heeft recentelijk op grond van tot dan toe onbekend archiefmateriaal een antwoord weten te vinden op twee kwesties: waarom staat het kruis op de kroon scheef en is de achterzijde van de kroon veranderd? Hij heeft kunnen aantonen dat het kruis in 1638 zijn scheve positie kreeg en dat de achterzijde van de kroon in elk geval vanaf de zeventiende eeuw niet is veranderd.²⁵ Op grond van

²⁰ Een interessant onderzoeksvoorstel om de chemische analyse van het metaal van de kroon te analyseren en daarmee de datering te bepalen is voor zover ons bekend nooit uitgevoerd. Zie: Tamás Bíró, "On the X-ray Fluorescence Analysis of the Hungarian Crown", in: Zsuzsa Lovag (red.) *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn* 161-172

²¹ De literatuur over dit onderwerp is omvangrijk, maar slechts weinig studies zijn oorspronkelijk of kunnen de toets der wetenschap doorstaan. Tot de belangrijkste kunnen worden gerekend: Alexius Horányi, *De Sacra Corona Hungariae, ac de Regibus eadem redimitis Commentarius* (Pest, 1790), Sámuel Décsy, *A magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája* (Viennae, 1792), István Veszprémi, *Magyar országi öt különös elmékedések. I. A Magyar Szent Koronáról* (Pozoni, 1795), Arnold Ipolyi, *A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása* (Boedapest, 1886), Patrick Kelleher, *The Holy Crown of Hungary* (Rome, 1951), Albert Boeckler, "Die "Stephanskroner"", in: Percy Schramm (red.), *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik* III (Stuttgart, 1956), Magda von Bányó-Oberschall, *Die Sankt Stephanskronen und die Insignien des Königreiches Ungarn* (Wenen en München, 1961), József Deér, *Die Heilige Krone Ungarns* (Wenen, 1966, Hongaarse vertaling: Máriabesnyő en Gödöllő, 2005), Éva Kovács en Zsuzsa Lovag, *A magyar korona jelvények* (Boedapest, 1980), Zsuzsa Lovag (red.) *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn* (Zsófia Fülep vert.) (Boedapest, 1983), Iván Bertényi, *A magyar szent korona* (Boedapest, 1996), Endre Tóth en Károlyi Szelényi, *A magyar szent korona. Királyok és koronázások* (Boedapest, 2000). Ik heb de niet-wetenschappelijke publicaties over het ontstaan van de kroon van de afgelopen dertig jaar buiten beschouwing gelaten. Dit aantal loopt inmiddels in de tientallen en iedere maand verschijnt wel een nieuwe titel. Een overzicht is te vinden in: Zsuzsa Lovag, "A koronakutatás vadhajításai", in: *Művészettörténi Értesítő* 35 (Boedapest, 1986) 1-2, 35-48 en in: Géza Pálffy, *A Szent Korona balesete 1638-ban* (handschrift, verschijnt in 2006 in: *Szörényi László emlékkönyv*), noot 2

²² József Deér, *Die Heilige Krone Ungarns* 62, Endre Tóth en Károlyi Szelényi, *A magyar szent korona* 21

²³ Endre Tóth, "A szent korona apostolmezeinek keltezéséhez", in: *Communicationes archaeologicae Hungariae* (Boedapest, 1996) 181-209

²⁴ Endre Tóth en Károlyi Szelényi, *A magyar szent korona*, 30-31. Volgens Deér is de huidige kroon in opdracht van István V (Stephanus, 1270-1272) in 1270 samengesteld, toen Anna na de dood van koning Béla IV naar Praag vluchtte met een ouder kroonjuweel. Josef Deér, *Die heilige Krone Ungarns* 256-260

²⁵ Endre Veress, "Szent Koronánk keresztje kérdéséhez", in: *Századok* 43 (Boedapest, 1999) 143-146, Géza Pálffy, "Mikor fordult el a Szent Korona keresztje?", in: *Magyar Nemzet Magazin* LXVII (5 juni 2004)

deze kennis over de herkomst en datering van de zichtbare kroon kan daarom het huidige kroonjuweel niet zonder voorbehoud worden vereenzelvigd met de kroonbetekenissen in de bronnen uit de elfde en de twaalfde eeuw, omdat het niet zeker is of de kroon in deze gedaante toen al aanwezig was.

Een vergelijkbaar probleem doet zich voor bij het onderzoek naar de relatie tussen de tastbare kroon en de historische kroonafbeeldingen. Op grond van de indeling van de Hongaarse historicus Róbert Szvitek zijn dergelijke voorstellingen in drie categorieën te verdelen.²⁶ De eerste noemt hij die van de schematische kronen, die gemaakt zijn naar Europese voorbeelden. Deze komen van de elfde tot de veertiende eeuw voor in de beeldende kunst en op munten. In de tweede categorie vallen de kroonvoorstellingen die in de vijftiende en de zestiende eeuw werden gemaakt en die de trekken kregen van de tastbare kroon. Binnen de derde groep vallen de gedetailleerde en min of meer waarheidsgetrouwe uitbeeldingen, die in de periode 1608 tot 1790 het licht zien, in druk verschenen en een grote verspreiding kenden. Binnen de eerste groep vallen de kronen die in kronieken te zien zijn op de hoofden van de koningen, zoals bijvoorbeeld in de veertiende-eeuwse *Chronicon Pictum*.²⁷ De bekendste afbeelding uit de tweede categorie is een ingekleurde pentekening uit de Münchener Fugger-kroniek, die dateert tussen 1547 en 1555 en als de vroegst bekende waarheidsgetrouwe afbeelding van de kroon kan worden beschouwd.²⁸ (zie afbeelding 1d.) De afbeeldingen uit de derde en laatste categorie ontstaan vanaf het begin van de regeringsperiode van koning Matthias II van Hongarije (1608-1618). (zie afbeelding 3-6.)

Volgens Bak staat vast dat weliswaar de huidige tastbare Hongaarse kroon vanaf het begin van de veertiende eeuw als de koningskroon en kroonjuweel van de Hongaarse koningen heeft gefungeerd, maar dat de eerste waarheidsgetrouwe afbeelding pas halverwege de zestiende eeuw is ontstaan.²⁹ Hij stelt daarom dat de voorstellingen van de kroon die voor die tijd dateren, ons geen informatie kunnen verschaffen over hoe de kroonjuwelen er voor die tijd hebben uitgezien. Uit de redenering van Bak volgt dat er geen relatie is tussen de tastbare kroon en dergelijke beelden en dat hieruit ook geen betekenis van de Hongaarse kroon kan worden gedistilleerd. De middeleeuwse kroonafbeeldingen uit de eerste categorie kunnen dus weinig tot geen informatie verschaffen over een betekenis of betekenisverandering van de Hongaarse kroon. Omdat deze relatie bij de afbeeldingen van de tweede en de derde categorie wel aanwezig is, kunnen deze voorstellingen wel belangrijke bronnen zijn van een kroonbetekenis en eventuele veranderingen.

36, Géza Pálffy, "A Szent Korona és a társadalomtudományok védelmében", in: *Új Ember* (5 september 2004), Géza Pálffy, *A Szent Korona balesete 1638-ban*

²⁶ Róbert József Szvitek, "A koronázási jelvények kora újkori történetéhez", in: Róbert József Szvitek en Endre Tóth (red.), *A koronázási jelvények okmányai* (Boedapest, 2003) 9-21

²⁷ László Geréb (red. en vert.), *Képes Krónika I-II* (facsimile- en teksteditie) (Boedapest, 1964) 1 e.v.

²⁸ Tamás Katona, *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról* (Boedapest, 1979) (afbeelding 53), Bayerische Staatsbibl. Cod. Germ. 897, fol. 308

²⁹ János M. Bak, "Magyar királyi jelvények a középkorban" 20-21

1.3 Het ontstaan van de onzichtbare kroon van Hongarije

1.3.1 De oorsprong van de koningsmacht in Hongarije

De traditie van de Hongaarse kroon komt voort uit de betekenisontwikkeling van de tastbare kroon van Hongarije gedurende de Middeleeuwen. Het ontstaan van de laatste is het gevolg van de introductie van de onzichtbare kroon op het Hongaarse grondgebied, in de zin van de koningsmacht. De instituten ‘koning’ en ‘koninkrijk’ ontstonden als gevolg van de politieke, religieuze en culturele veranderingen die de losse federatie van Hongaarse stammen in de tiende eeuw deden omvormen tot een christelijk koninkrijk naar West-Europees voorbeeld. De voorstelling die later van deze transformatie werd gemaakt, vormt één van de belangrijkste elementen van de identiteit van de Hongaren, waarover later meer zal worden geschreven. In het nu volgende deel zal de ontwikkeling kort geschetst worden, om zo de context duidelijk te maken waarin een traditie van de Hongaarse kroon kon ontstaan.

De transformatie die de Hongaren in de tiende eeuw doormaakten, leek volgens de Hongaarse historicus Pál Engel sterk op de ontwikkeling die andere heidense volkeren elders in Europa in deze periode doormaakten.³⁰ De kenmerkende overgang van heidens stammenverband naar christelijk koninkrijk verliep als volgt. Een lid van de leidende families monopoliseert de macht, dwingt de stamleden tot het christelijke geloof over te gaan, grondvest een kerkelijke organisatie en reorganiseert de machtsstructuur volgens de monarchale principes van het christelijke West-Europa. Vervolgens rechtvaardigt hij zijn macht en machtsovername en probeert deze te bestendigen door zelf (of een verwant) de titel van *rex* (koning) aan te (laten) nemen. Deze koning werd gekroond met een kroon, het teken van de nieuwe positie als christelijk vorst. Het resultaat van deze overgang was een christelijk koninkrijk.

De verzamelde Hongaren vormden voor de komst naar het Karpatenbekken in de negende eeuw een politieke federatie van zeven afzonderlijke stammen met een half-nomadische leefwijze, met ieder een eigen stamhoofd en een afzonderlijke cultuur.³¹ De stam was hiërarchisch verdeeld in een kleine elite rond de hoofdman, een groep krijgers en een grote massa boeren of voetvolk. Het verband als geheel werd geregeerd door een tweemanschap van twee vorsten met een eigen taak en een politiek-religieuze status.³² Een machtswisseling vond plaats doordat één van beide vorsten op rituele wijze gedood werd. De eerste van deze, de ‘kende’ of ‘künde’, was de geestelijke leider en bezat de hoogste positie, maar werd na een bepaald aantal jaren geofferd.³³ De tweede vorst, de ‘gyula’, werd gekozen door de overige hoofdmannen.³⁴ Hij had de effectieve macht en

³⁰ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526* (Londen en New York, 2001) 18-25

³¹ Een belangrijke, maar natuurlijk niet geheel betrouwbare bron voor deze periode, is de *Gesta Hungarorum* van Meester P., een anonieme klerk van een koning met de naam Béla (welke Béla is niet zeker), die rond 1200 geschreven werd. Dezső Pais (red.), *Anonymus Gesta Hungarorum* (facsimile en teksteditie) (Boedapest, 1977)

³² Deze politieke organisatie had zijn wortels in Turks Azië en was een imitatie van de gezagsstructuur van het kanaat van de Kazaren. Gyula Kristó, *Hungarian History in the Ninth Century* (György Novák vert.) (Szeged, 1996) 158-173, D.M. Dunlop, *The History of the Jewish Khazars* (New York, 1967)

³³ György Györffy, *The Original Landtaking of the Hungarians* (Boedapest, 1975) 21

³⁴ Dezső Pais (red.), *Anonymus Gesta Hungarorum* 82-83

leidde de veroverings- en plundertochten buiten het stamgebied. Deze vorst was niet almachtig, omdat de besluiten met instemming van alle hoofdmannen genomen moesten worden. Bovendien werd ook hij geofferd als zijn politiek mislukte of een natuurramp plaatsvond die het stammenverband als geheel trof. De 'gyula' met de naam Árpád was de stamvader van de latere Árpád-dynastie, de eerste koninklijke familie van Hongarije, die de intocht in het Karpatenbekken aan het einde van de negende eeuw leidde.³⁵ Na de verovering verdeelden de hoofdmannen het territorium in aparte gebieden voor hun stammen.

De aanleiding van de transformatie van de politieke structuur vormde de vernietigende slag die de Hongaren in 955 op het Lechfeld bij Augsburg hadden geleden, waardoor de uitbreiding van hun territorium westwaarts was gestopt.³⁶ In de loop van de tiende eeuw probeerde prins Géza (927-977), een achterkleinzoon van Árpád, een dominante machtspositie binnen het stammenverband te verwerven. Doordat hij de andere stammen en hun territoria onderwierp, de tribale structuur elimineerde en rivaliserende machtscentra vernietigde, kreeg de clan van de Árpáden rond 990 deze positie.³⁷ De hoofdmannen van de andere stammen en hun entourage werden onderworpen, verdreven of vermoord en in hun plaats werd familie van prins Géza en zijn vertrouwelingen benoemd, die voor een groot deel uit West-Europa kwamen. Het gevolg van deze strijd was dat vrijwel alle oorspronkelijke stamelingen aan het einde van de tiende eeuw waren verdwenen of vervangen. Met het oog op zijn opvolging liet de prins deze zuiveringen ook plaatsvinden in zijn eigen familie. Bij de Hongaarse vorsten gold bij de dood van de heerser het senioriteitsbeginsel, waardoor het oudste lid van de dynastie de overledene opvolgde. Prins Géza liet daarom rond 972 bijna iedere potentiële vorst vermoorden ten gunste van de positie van zijn zoon Vajk, de latere christelijke koning Stephanus.

Als gevolg van de ingrepen in de machtsstructuur was prins Géza gedwongen zijn machtsaanspraken op een nieuwe manier te rechtvaardigen. Hij deed dit door een beroep te doen op het christelijke West-Europa, in de hoop zo zijn verworven macht te consolideren, de opvolging door zijn zoon veilig te stellen en de aanspraken van de dynastie op de heerschappij te ondersteunen. Hiertoe knoopte hij relaties aan met de geestelijke en wereldlijke leiders in Europa als keizer Otto I (936-973), sloot verdragen met omringende rijken en voerde een actieve huwelijkspolitiek. Zijn inspanningen hadden resultaat, want zijn zoon Stephanus trouwde met Gisela, de zuster van de latere keizer Hendrik II.

Een belangrijke stap in de consolidatie van de machtspositie van prins Géza was zijn beslissing om zijn volk te kerstenen. In 972 verordonneerde keizer Otto I de wijding van Brun (of Brunward) tot 'bisschop van de Hongaren', mogelijk op verzoek van prins Géza. Deze monnik uit Sankt Gallen vertrok vervolgens naar Hongarije om de kerstening in gang te zetten. Géza liet zich daarna dopen, samen met zijn zoon Vajk en duizenden hooggeplaatste onderdanen, en zette zich vervolgens in om de rest van zijn volk te doen bekeren.³⁸ Vajk kreeg na deze bekering de naam István (Stephanus, 997-

³⁵ Ibidem, 92-93, Gyula László, *Steppenvolkeren en hun kunst* (D. Ouwendijk vert.) (Boedapest en Den Haag, 1970) 82

³⁶ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526* 26

³⁷ György Györffy, *István király és műve* (Boedapest, 1977) 103

³⁸ *Legenda S. Stephani maior*, h. 2, in: SRH II, 379, Pál Engel, *The realm of St Stephen* 26-27

1038). Behalve deze bekering vond ook een verchristelijking plaats van de macht. De politieke overgang naar het christendom vond plaats door de aanpassing van oude rituelen en het introduceren van nieuwe, het gebruik van tekens en termen die waren ontleend aan de christelijke politieke theorie en het instellen van instituties, zoals een koninkrijk.

De stichting van een christelijk koninkrijk door Stephanus, zijn regeringsperiode en zijn persoon behoren tot de meest besproken onderwerpen in de Hongaarse geschiedschrijving.³⁹ Zoals de historici Sándor Óze en Norbert Spannenberger al hebben opgemerkt, is het beeld van deze eerste koning door talloze geschiedschrijvers in verleden en heden voor politieke doeleinden geïnstrumentaliseerd, waarbij zij de politiek-maatschappelijke problemen van hun eigen tijd op het verleden projecteerden.⁴⁰ Deze gebeurtenis werd en wordt verbonden met gevoelige thema's als de relatie tussen het Duitse en het Hongaarse rijk, de rol en positie van de katholieke kerk in het land, de positie van Hongarije in Midden-Europa en de verhouding met haar buurlanden en de band tussen de Hongaren en de Europese cultuur.⁴¹

Het belangrijkste ritueel dat de verworven macht van de Árpád-dynastie in Midden-Europa moest legitimeren, was de kroning van prins Stephanus tot koning van het christelijke koninkrijk Hongarije, die gedurende kerst 1000 of 1 januari 1001 te Esztergom plaatsvond.⁴² Net als de kroon van Stephanus, is ook zijn kroning tot koning een veelbesproken onderwerp.⁴³ In het kort kan de discussie van de afgelopen tweehonderd jaar worden samengevat met de constatering dat de elfde-eeuwse legendes van de heilige Stephanus als de *legenda maior* en de *legenda minor* niet als betrouwbare

³⁹ Ibidem, 26. Over Stephanus, zie: Bálint Hóman, *Szent István* (Boedapest, 1938, 2000), Thomas von Bogyay, *Stephanus rex* (Wenen en München, 1976), György Györffy, *István király és műve*, verschenen in het Engels als: *Saint Stephen of Hungary* (New York, 1994), Péter Erdő (red.), *Doctor et apostol: Szent István tanulmányok* (Boedapest, 1994), Iván Bertényi, *Szent István és öröksége* (Boedapest, 1997, 2000). Zie ook het literatuuroverzicht in: Pál Engel, *The Realm of St Stephen* 402-405

⁴⁰ Sándor Óze en Norbert Spannenberger, "Zur Reinterpretation der mittelalterlichen Staatsgründung in der ungarischen Geschichtsschreibung des 19. und 20. Jahrhunderts", in: *Jahrbuch für Geschichte und Kultur Südosteuropa* 2 (München, 2000) 62, László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 426-510. Veelzeggend in dit verband is bijvoorbeeld de achterflap van een Hongaarse studie over de erfenis van Stephanus: 'The prominence of Stephen as a statesman has always been considered indisputable. It is a different issue that the answers are numerous as to what his prominence derives from. Some consider him an iron-fisted and authoritative king, the founder of a European-type Hungarian state. Others venerate him as the apostle of Christianity in Hungary and a saint of the Catholic Church. Still others celebrate him as the champion of "our joining the developed West", who made it possible to escape the fate of the peoples formerly living in the Carpathian Basin and to take root in the centre of Europe.' Attila Zsoldos, *The Legacy of Saint Stephen* (Judit Barna vert.) (Boedapest, 2004). De ontwikkeling van het beeld van Stephanus in de politieke propaganda van de Hongaarse regeringen vanaf 1978 zou een interessant onderzoeksthema kunnen zijn.

⁴¹ Gyula Szekfű, "Szent István a magyar történet századaiban", in: Jusztinián Serédi (red.), *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján* III (Boedapest, 1938, gedeeltelijke herdruk 1988) 1-80, Katalin Sinkó, "Árpád versus Saint István. Competing Heroes and Competing Interests in the Figurative Representation of Hungarian History", in: Tamás Hofer (red.), *Hungarians between "East" and "West"* (Boedapest, 1994) 9-26, Sándor Óze en Norbert Spannenberger, "Zur Reinterpretation der mittelalterlichen Staatsgründung" 61-77, László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 426-431

⁴² János Karácsonyi, *Szent István király oklevelei és a Szilveszter-bulla* (Boedapest, 1891) 160-164

⁴³ In de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw was de politieke betekenis van deze ceremonie een zeer gevoelig politiek thema. Zie de bespreking van de discussie tussen Zoltán Tóth en József Deér tussen 1937 en 1942 tegen de achtergrond van de opkomst van het Derde Rijk in: László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 427-429

bronnen over de kroning kunnen worden beschouwd.⁴⁴ Ook de referenties naar de koningsmacht van Stephanus in verschillende oorkondes kunnen geen uitsluitsel geven over de aard van de ceremonie of de kroon.⁴⁵ Op grond van de kroniek van Thietmar van Merseburg, die rond 1015 werd geschreven, kan in elk geval worden gesteld dat een *corona* (kroon) een rol speelde tijdens de kroningsceremonie.⁴⁶

Deze inauguratie van Stephanus tot *rex* (koning) is het begin van het gebruik van de term *corona* (kroon) in Hongarije. In de elfde eeuw duidde *corona* de verschillende aspecten van het koningschap aan. De betekenis van deze term stond volgens Kantorowicz dicht bij die van *rex*, maar betekende niet hetzelfde.⁴⁷ *Rex* omvatte de koning als mens en zijn hoedanigheid als koning en werd gebruikt om een verschil te maken tussen de sterfelijke koning en zijn koningschap. Dat laatste had de koning ontvangen tijdens de kroning en werd aangeduid met de term *corona*. Deze term was het synoniem voor de waardigheid van de koning, zijn *dignitas*, die werd uitgedrukt door noties als rang, status en eer. Ook verwees *corona* naar de koninklijke taak, het *officium*: de eigenschappen en de jurisdictie van de koningsmacht. Deze afbakening tussen de koning en zijn macht kan op een meer abstract niveau worden verduidelijkt door het verschil tussen de concepten *auctoritas* en *potestas*.⁴⁸ Door het sacrale karakter van *corona* bezat deze *auctoritas* (volmacht), die aan de koning in de vorm van *potestas* (bevoegdheid) tijdens de kroning werd overgedragen. Door dit kroningsritueel werd de machtsovername van de Árpád-dynastie achteraf van een goddelijke goedkeuring voorzien.⁴⁹ Het geweld tijdens de machtsovername en de gedwongen kerstening kregen de betekenis van een inspanning voor het christendom, net als in de rest van Europa.

1.3.2 Het begin van de ‘traditie van de Stephanuskroon’

De ontwikkeling van een kroontraditie in Hongarije verliep volgens de Hongaarse historicus László Péter op een andere manier dan in de rest van Europa. De betekenis van kronen, kroonjuwelen en kroningsceremonies voor de ondersteuning van de machtspositie van de vorst nam buiten Hongarije in de loop van de Middeleeuwen af.⁵⁰ De koningsmacht werd voortaan gelegitimeerd door te verwijzen naar de regerende

⁴⁴ Zie de bespreking door László Péter. Ibidem, en: Zoltán Tóth, *A Hartvik-legenda kritikájához* (Boedapest, 1942), József Deér, “A magyar királyság megalakulása”, in: *A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve* (Boedapest, 1942) en de opmerkingen in de vorige noot.

⁴⁵ József Geric, “Szent István királyá avatásának körülményeiről”, in: *Művészettörténeti Értesítő* (Boedapest, 1984) 97-101. De Duitstalige samenvatting geeft een goed overzicht van de discussie over deze kwestie.

⁴⁶ Robert Holtzmann (red.), *Die Chronik des Bisschofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung* (Berlijn, 1955) 198. Over het debat dat in de jaren dertig en veertig in Duitsland en Hongarije ontstond naar aanleiding van de passage in deze kroniek, zie: László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 427, 428-430

⁴⁷ Ernst Kantorowicz, *The King's Two Bodies* 341, ook: László Péter, “The Holy Crown” 441

⁴⁸ József Deér, “Eckhart Ferenc: a szentkorona-eszme története”, in: *Századok* 76 (Boedapest, 1942) 204-206

⁴⁹ Jenő Szűcs, “König Stephans „Institutionen” - König Stephans Staat”, in: Jenő Szűcs, *Nation und Geschichte. Studien* (Johanna Kerekes e.a. vert.) (Keulen en Wenen, 1981) 258

⁵⁰ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 432. Zie voor een recent overzicht van de betekenissen in Europa: Jean Dunbabin, “Government”, in: J.H. Burns (red.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350-c. 450* (Cambridge etc., 1988) 498-501

dynastie en haar van God gegeven recht op de troon.⁵¹ In het Hongaarse rijk was volgens Péter een tegengestelde ontwikkeling zichtbaar, die op drie punten verschilt met die in de rest van Europa.⁵² Als eerste kreeg een zichtbare kroon op een veel later tijdstip dan elders in de christelijke wereld een politieke betekenis. Ten tweede hield deze traditie gedurende de hele Middeleeuwen stand. Het derde is dat deze zelfs na afloop van de Middeleeuwen tot grote bloei kwam en tot in onze tijd aantoonbaar aanwezig is.

Veel auteurs hebben vanaf de Middeleeuwen een bepaalde visie op de middeleeuwse betekenis van de Hongaarse kroon uiteengezet. Deze schrijvers beweerden dat de betekenis die zij beschreven (en die zij in de bronnen hadden gelezen) al decennia of zelfs eeuwen oud was. Vervolgens hebben latere historici deze interpretaties opgevat als bronnen van het middeleeuwse geloof in de kroontraditie.⁵³ Op grond van hun studies lijkt het hierdoor alsof de cultus van de kroon al eeuwen oud was, maar pas aan het einde van de Middeleeuwen of daarna werd beschreven.

Tegen deze visie kan worden ingebracht dat de kroontraditie een nieuwe ontwikkeling doormaakte vanaf het einde van de Middeleeuwen, omdat juist toen meer geschreven werd over het al dan niet verbeelde verleden van de kroon. De auteurs lazen een bepaalde betekenis van de kroon in oudere teksten, die zij voor hun eigen politieke of religieuze doeleinden nodig hadden. Verschillende middeleeuwse en vroegmoderne auteurs gaven in hun werk een visie op de politieke toestand van het Hongaarse rijk in hun tijd, die zij legitimeerden door de middeleeuwse ‘traditie van de kroon’ te beschrijven volgens hun eigen denkbeelden over dit onderwerp. Hierdoor maakte de betekenis van de kroon en de bijbehorende rituelen een nieuwe ontwikkeling door. In de woorden van Bak: ‘The late medieval and early modern changes in interpretation (...) belong intrinsically to the development of rituals’.⁵⁴ Aan het einde van de Middeleeuwen en in de vroegmoderne periode was de inhoud van de krooncultus daarom rijker en ‘middeleeuwer’ van karakter dan aan het begin van de traditie. Deze stelling zal worden onderbouwd door een aantal karakteristieke fases in de ontwikkeling van deze cultus te beschrijven aan de hand van bronnen en de politieke ontwikkelingen in het Hongaarse rijk.

De oorsprong en essentie van de krooncultus, was het geloof dat de macht en de heiligheid van de heilige koning Stephanus I met de oorspronkelijke kroon van de eerste vorst tijdens de kroning werd overgedragen. De Hongaarse koningen na Stephanus I en hun onderdanen voerden al hun bezit, vrijheden, rechten en plichten in het rijk terug op de *auctoritas* van de stichter van het koninkrijk en stimuleerden zo een cultus van

⁵¹ Zie onder meer: Janet L. Nelson, *Politics and Ritual in Early Medieval Europe* (Londen, 1986), Sergio Bertelli, “*Rex et sacerdos: The Holiness of the King in European Civilization*”, in: Allan Ellenius (red.), *Iconography, Propaganda, and Legitimation* (Oxford, 1998) 123-145

⁵² László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 432

⁵³ Zie onder meer Patrick Kelleher, die naar de omstrede kerkgeschiedenis van Melchior Inchofer verwijst, als hij over de middeleeuwse kroonbetekenis schrijft. Patrick Kelleher, *The Holy Crown of Hungary* 1. Bogyay leest de middeleeuwse devotie voor de kroon in het werk van Péter Révay uit 1613. Thomas von Bogyay, “Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone” 66. Péter Váczy voert een werk van Elias Berger uit 1608 en Révay uit 1613 op als bewijs van het bestaan van een middeleeuws Hongaars volksgeloof in de hemelse oorsprong van de kroon. Péter Váczy, “Az angyal hozta korona”, in: *Életünk* XIX (Boedapest, 1982) 94-102, m.n. 99

⁵⁴ János M. Bak, “Introduction: Coronation Studies – Past, Present, and Future” 3

'heilige christelijke heersers van de Árpád-dynastie'.⁵⁵ De oorzaak van de voortdurende machtsstrijd in Hongarije gedurende de heerschappij van de Árpáden was de gedachte dat ieder lid van de koninklijke familie geschikt zou zijn en recht zou hebben op de troon, omdat zij bloedverwanten van de eerste koning waren. Na de dood van Stephanus I in 1038 was de directe of indirecte afstamming van deze heerser een zwaarwegender argument voor de machtsaanspraken van zijn opvolgers dan de kroning met zijn kroon. Omdat de bloedband van de Árpáden als belangrijker werd beschouwd dan het kroonjuweel van Stephanus, is de traditie van de kroon geworteld in de cultus van deze dynastie. Het begin van de dynastieke cultus was de heiligverklaring van drie leden van dit koningshuis in 1083, waaronder de eerste koning Stephanus en zijn jonggestorven zoon Emmerich (Imre, ?-1031), die nooit tot koning is gekroond.

De Hongaarse mediëvist Gábor Klaniczay beweert dat met deze canonisatie de vorstenmacht in Hongarije een sacrale legitimatie buiten de kroningsceremonie kreeg.⁵⁶ Koning Ladislaus I (László, 1077-1095), de initiator van de heiligverklaringen, had hier volgens Klaniczay zwaarwegende politieke redenen voor. Hij regeerde al zeven jaar zonder gekroond te zijn, nadat hij met zijn broer Géza (de latere koning Géza I) de wettig gekroonde koning Salomo (1063-1074) had afgezet. Hij had zijn troon te danken aan de voortdurende strijd om de opvolging tussen de heidense en christelijke nazaten van Stephanus I, een twist over de toekomst van het rijk. Salomo vluchtte na de heiligverklaringen uit Hongarije. De nieuwe cultus van de heiligen van de dynastie versterkte de machtspositie van Ladislaus, die in 1192, ruim na zijn dood, ook het predicaat 'heilig' kreeg.

Klaniczay beweert dat koning Ladislaus met deze politiek van heiligverklaringen de vorstenhuizen in West-Europa imiteerde, maar hieraan ook een uniek element toevoegde.⁵⁷ Stephanus I kreeg, als eerste heilige koning in Europa, deze titel door zijn 'christelijke politiek'. Hij werd niet als heilige beschouwd door het martelaarschap, maar verwierf dit predicaat door zijn inspanningen ten behoeve van de kerstening van het volk en zijn heerschappij als christelijke prins. Het mag dan ook geen verwondering wekken dat een kroon, als symbool van de vorstenmacht, een hoofdrol speelt in de heiligenlevens van deze koning.

1.3.3 De Hartvic-legende (± 1100)

De tekst die als het begin en de oorsprong van de cultus van de Stephanuskroon wordt beschouwd, staat bekend als de Hartvic-legende.⁵⁸ De auteur is waarschijnlijk Arduin, bisschop van Győr, die zijn ambt bekleedde tijdens de regering van Colomannus de

⁵⁵ László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 431-432

⁵⁶ Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe* (Éva Pálmai vert.) (Cambridge, 2002) 123-134

⁵⁷ Ibidem, 134

⁵⁸ Emma Bartoniek (red.), *Legendae Sancti Stephani regis maior et minor atque legenda ab Hartvico conscripta* in: SHR 363-448. Een Engelse vertaling verscheen als: Nóra Berend (red.), "Hartvic, *Life of King Stephan of Hungary*", in: Thomas Head (red.), *Medieval Hagiography. An Anthology* (New York en Londen, 2000) 379-398. Zie voor een overzicht van manuscripten, uitgaven en literatuur: Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians. A Critical and Analytical Guide* (Cambridge, 1953) 165 en „Appendix 1. Hagiography of Hungarian dynastic saints”, in: Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 412-415

geleerde (Könyves Kálmán, 1095-1116).⁵⁹ Deze bisschop beschreef het leven van de heilige Stephanus I door de oudere *legenda minor* en *legenda maior* over deze koning te bewerken.⁶⁰ Hierbij voegde hij een aantal hagiografische *topoi* aan de tekst toe, die hij ontleende aan West-Europese voorbeelden. Ook verwees hij in een aantal passages naar actuele politieke en canonieke thema's.⁶¹

De meest interessante toevoeging van Hartvic is het wonder met de paus en de kroon.⁶² Hartvic schrijft dat paus Silvester II (999-1003) een kroon en een 'apostolisch kruis' schonk aan Stephanus I nadat hij een visioen kreeg. Hierin verscheen een engel aan hem, die hem gebod het kroonjuweel, dat bestemd was voor de Poolse koning Mieszko, aan Stephanus te doen toekomen.⁶³ Silvester vraagt vervolgens aan bisschop Astrik, de afgevaardigde van Stephanus I, deze kroon aan de Hongaarse vorst te overhandigen, samen met een apostolisch kruis, als teken van het gezag van de koning over de kerk en het volk.⁶⁴ Klaniczay stelt dat deze, door Hartvic toegevoegde passages, kunnen worden beschouwd als: 'a liturgical-sacral dimension, a form of the ruler's divine legitimation that went back to the Imperial Holy Roman traditions of the Ottonians and the Carolingians'.⁶⁵ Ook beschrijft Hartvic de kroningsceremonie en de publieke dood van Stephanus, waarbij deze koning zijn rijk en kroon opdroeg aan de heilige maagd Maria, waardoor de laatste patrones van het rijk wordt.⁶⁶ Deze laatste gebeurtenis moet volgens Klaniczay als een parallel van de kroning van Stephanus I worden beschouwd.⁶⁷

Deze beschrijving van het wonder met een koningskroon wordt gezien als het beginpunt van een cultus van de Stephanuskroon. Toch kan niet zonder meer worden gesteld dat Hartvic de bedoeling had een krooncultus te stichten. Zijn doel met het schrijven van de legende was de ondersteuning van de machtsaanspraken van zijn heerser, door de heiligheid van diens voorouder te benadrukken. De kroon speelt in dit verhaal een bijrol, in dienst van dit politieke doel van de schrijver, omdat de heiligheid van koning Stephanus en de argumentatie van deze heiligheid het hoofdthema is. Het verhaal van het wonder met de kroon en de schenking van de paus fungeert als argument om de heilige status van Stephanus te onderstrepen, waarmee Hartvic het gezag van zijn vorst kan ondersteunen.

Het belang van de Hartvic-legende voor de ontwikkeling van de cultus van een Stephanuskroon schuilt vooral in de receptie van de passages in de legende over een bijzondere betekenis van de kroon. De kroonbetekenis werd later als het ware in deze legende gelezen. Delen uit de inhoud van de legende gingen een eigen leven leiden in de

⁵⁹ Gyula Pauler, "Ki volt Hartvich püspök?", in: *Századok* 16 (Boedapest, 1883) 803-804

⁶⁰ Over de opbouw van de tekst en een analyse van de inhoud, zie: Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 135-147, Carlile A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians. A Critical and Analytical Guide* 165-170, Carlile A. Macartney, "The Hungarian Texts relating to the Life of St Stephan", in: Carlile A. Macartney, *Studies on Early Hungarian and Pontiac History* (László Péter en Lóránt Czigány red.) (Aldershot etc., 1999) 351-374

⁶¹ Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 135, 142, 413-414

⁶² SRH 401-440

⁶³ SRH 412-414

⁶⁴ SRH 414

⁶⁵ Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 135

⁶⁶ SRH 385-387

⁶⁷ Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 136

literatuur en de beeldende kunst, zoals later zal blijken. Aan de hand van de receptiegeschiedenis van deze legende wordt ook duidelijk dat vanaf de zestiende eeuw deze kroongeschiedenis weer opnieuw de belangstelling trok, omdat deze legende dan pas in zijn geheel in druk verscheen.⁶⁸ De meest verspreide en invloedrijke uitgave in Hongarije dateert van 1600, toen de legende werd opgenomen in een verzameling van bronnen over de Hongaarse geschiedenis van de Franse historicus Jacob Bongarsius.⁶⁹

1.3.4 *Sacra Corona* (dertiende eeuw)

Ondanks het bestaan van een heilige Stephanuscultus, is niets bekend over een bijzondere betekenis van de ‘Stephanuskroon’ in de elfde eeuw. De eerste oorkonde waarin de term *sacra corona* (heilige kroon) voorkomt, dateert pas uit 1256, meer dan tweehonderd jaar na de dood van Stephanus I.⁷⁰ Opnieuw valt hierbij het contrast met de ontwikkeling in de rest van Europa op, omdat deze frase buiten Hongarije op dat moment in onbruik was geraakt.⁷¹ Hongaarse historici beweren dat deze term verwijst naar een band tussen het voorwerp en zijn religieuze betekenis en dat vanwege deze band aan de kroon een bovennatuurlijke macht in de Middeleeuwen werd toegeschreven.⁷² De Slowaakse rechtshistoricus Josef Karpat heeft deze visie weerlegd, door te wijzen op de frequentie en de context van deze termen. Hij stelt dat *sacra corona* in de periode 1256-1291 slechts zeven keer voorkomt in oorkondes en bovendien verbonden is met de idee van de koning als sacraal heerser, net als in de rest van Europa.⁷³ In zijn ogen houdt deze term geen verband met een heilig voorwerp.

Tegen deze visie van Karpat kan worden ingebracht dat de kroon zeker vanaf de tweede helft van de twaalfde eeuw als een belangrijk voorwerp werd beschouwd. Uit deze periode stammen de eerste vermeldingen over de bewaking van een koningskroon, kort nadat de legende over koning Stephanus tot stand kwam.⁷⁴ Deze werd bewaard door de *custos* (bewaarder) van de basiliek in Székesfehérvár, de plaats waar de kroningen van de Árpáden plaatsvonden en waar ook het graf van koning Stephanus lag. Deze stad was daarom het centrum van de cultus van de heilige Stephanus en koning en adel kwamen hier ieder jaar bijeen om deze cultus te vieren.⁷⁵ Hieruit kan worden geconcludeerd dat er toen al een zeker verband werd gelegd tussen de kroon en de heilige koning Stephanus.

⁶⁸ Zie het overzicht in: Gyula Szekfű, “Szent István a magyar történet századaiban” 32. Szekfű noemt onder meer het werk van Laurentius Surius, waarin de legende verscheen.

⁶⁹ Jacobus Bongarsius, *Rerum Hungaricum scriptores varii historici, geographici* (Francofurti, 1600)

⁷⁰ Privilege voor de St. Adelbertkerk in Esztergom, 1256, geciteerd in: Josef Karpat, “Corona Regni Hungariae im Zeitalter der Arpaden”, in: Manfred Hellmann (red.), *Corona Regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter* (Darmstadt, 1961) 298-299,

⁷¹ Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regény* 25

⁷² Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* (Boedapest, 1941, Máriabesnyő en Gödöllő 2003) 26, 57 e.v., Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regény* 25, László Péter, “The Holy Crown of Hungary” 433

⁷³ Josef Karpat, “Corona Regni Hungariae im Zeitalter der Arpaden” 298-299. Karpat baseert zich alleen op oorkondes, hij heeft geen onderzoek gedaan naar andersoortige teksten.

⁷⁴ Iván Bertényi, *A magyar szent korona* 78

⁷⁵ Ibidem. Desondanks vond in 1163 een diefstal van de kroon plaats, de eerste in een lange reeks diefstallen.

1.3.5 *Chronicon pictum* (1356)

De cultus van de kroon kreeg een nieuwe impuls tijdens de regeringsperiode van de laatste telgen van de Árpád-dynastie aan het einde van de dertiende eeuw. De bloedband met Stephanus was voor zijn verre nazaten steeds moeilijker aan te tonen, waardoor zij naar een andere band met Stephanus zochten om hun machtsaanspraken te rechtvaardigen. Hierdoor is het te verklaren dat voor het eerst in 1290 een tastbaar kroonjuweel in verband werd gebracht met Stephanus. Koning Andreas III (András, 1290-1301), een verre nazaat van de eerste koning en de laatste vorst van de Árpáddynastie, beweerde na zijn omstrede troonopvolging de ‘kroon van de heilige Stephanus’ te dragen.⁷⁶ Deze zinsnede markeert het begin van de traditie van de ‘Stephanuskroon’.

Nadat de Árpád-dynastie in 1301 was uitgestorven, kreeg de zichtbare Stephanuskroon een belangrijke functie voor de legitimatie van de koningsmacht. De benaming van de kroon veranderde van ‘kroon van de heilige Stephanus’ naar ‘heilige Stephanuskroon’, wat wijst op een belangrijkere betekenis van het voorwerp. De oorzaak van deze betekenisverandering was dat dit specifieke kroonjuweel een legitimerende functie kreeg tijdens de kroningsceremonie, omdat hierbij de ‘heilige Stephanuskroon’ moest worden gebruikt.⁷⁷ Deze toegenomen betekenis van de kroon was een belangrijk middel voor de Hongaarse vorst om hun aanzien bij hun onderdanen te verhogen, omdat zij in de regel hun macht pas na een flinke opvolgingsstrijd konden verwerven. In 1309 merkte kardinaal Gentilis di Montefiori daarom al op: ‘dat de Hongaren de heilige kroon met zo veel eerbied omgaven, dat het leek alsof de macht van de koning in de kroon was geplaatst’.⁷⁸

De aanleiding tot deze verandering was een machtsstrijd rond de troon, die uiteindelijk Karel Robert van Anjou (Károly Robert, 1308-1342) zou winnen. Hij was de eerste koning van de Anjou-familie die de koningsmacht in het Hongaarse rijk zou verwerven. De Franse prins kon zichzelf pas na drie kroningen de wettige vorst van Hongarije noemen. Alleen de laatste kroning had plaatsgevonden *cum corona sancta* (met de heilige kroon).⁷⁹ Deze periode werd beschreven in de *Chronicon pictum* (Képes krónika, Verluchte kroniek), die in 1356 in opdracht van Lajos de Grote van Anjou (Nagy Lajos, 1342-1382) door Markus von Kált (Kálti) werd vervaardigd.⁸⁰ Doordat de kroniekschrijver de kroon beschreef als een voorwerp met een sacrale betekenis, versterkte hij zo het aanzien van de vorst.⁸¹

De heilige betekenis van de kroon werd in deze kroniek als volgt beschreven en verbeeld in miniaturen. In het begin verwijst de schrijver naar het wonder van de kroon van Stephanus en stelt dat deze de kroon dankzij een goddelijke beschikking heeft

⁷⁶ Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regénye* 29

⁷⁷ Péter Váczy, “Az angyal hozta korona” 456-460

⁷⁸ „(...) cui multum reverentiae atque auctoritatis ex dicti regni incolarum opinione defertur, quasi in eo sit ius regium constitutum.”. Geciteerd in: Emma Bartoniek, “Corona és regnum”, in: *Századok* (Boedapest, 1934) 321

⁷⁹ Stanisław Sroka, “Methods of Constructing Angevin Rule in Hungary in the Light of Most Recent Research”, in: *Quaestiones Mediaevi Novae* 1 (Warschau, 1996) 77-90, János M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14.-16. Jahrhundert* (Wiesbaden 1973) 13-22

⁸⁰ László Geréb e.a. (red. en vert.), *Chronicon Pictum - Képes Krónika I-II* (facsimile en teksteditie) (Boedapest, 1964), Duitse vertaling: Tibor Kardos (red.), *Die Ungarische Bilderchronik* (Berlin 1961)

⁸¹ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 434

gekregen.⁸² Een aantal bladzijden verder beschrijft hij het leven van de heilige koning Ladislaus I. Von Kált voegt volgens Klaniczay een nieuw element aan dit heiligenleven toe, dat betrekking heeft op de kroon.⁸³ Ladislaus I strijdt met zijn broer Géza I tegen de wettige, maar onrechtvaardige koning Salomo. In één van de passages over een cruciale slag tegen koning Salomo in 1070 ontvangt Ladislaus een visioen, waarbij hij een engel ziet die een *corona aurea* (gouden kroon) plaatst op het hoofd van Géza I. Ladislaus I interpreteert dit als een teken dat ze de strijd zullen winnen en dat zijn broer de kroon en het rijk van Godswege zal krijgen.⁸⁴

Vervolgens beschrijft von Kált een aantal bladzijden verder een wonderbaarlijke gebeurtenis in zijn eigen tijd met de tastbare Hongaarse kroon, onder de titel: *De invencione sacre corone* (over het terugvinden van de heilige kroon).⁸⁵ Deze vond plaats in de periode van de machtsstrijd tussen Karel Robert van Anjou, prins Vencel Ladislaus van Bohemen en de troonpretendent Otto van Beieren. Tijdens deze troebelen vervoerde prins Otto in het geheim de kroon en de overige kroonjuwelen met een eenvoudige kar. Het kroonjuweel, dat in een onopvallend klein vaatje verpakt was, rolde in het donker van de wagen en bleef achter op de landweg. Vervolgens lag het vaatje op een drukke weg en werd pas aan het einde van de dag teruggevonden door de dragers. De kroniekschrijver zag in deze gebeurtenis een vingerwijzing van God, dat de kroon niet op het hoofd van prins Otto zou blijven staan. Bovendien interpreteerde hij het feit dat de dragers de kroon konden terugvinden, zonder dat de kroon in verkeerde handen kwam, als ‘een teken dat Pannonië de door de engel gegeven kroon niet kon verliezen’.⁸⁶

De auteur trekt met deze (al dan niet verzonnen) anekdote uit de tijd van Ladislaus een parallel met het al even miraculeuze ‘terugvinden van de kroon’ in zijn eigen tijd, waardoor hij deze contemporaine gebeurtenis een actuele politieke betekenis kan geven met een beroep op de geschiedenis. Het uitgangspunt van zijn logica is de ‘schenking van de kroon’ in de tijd van Stephanus, waardoor duidelijk wordt dat deze kroon een van God gegeven bovennatuurlijke betekenis heeft. Hierna presenteert hij opnieuw een fictie met een kroon, waarmee hij, via de woorden van Ladislaus, een niet mis te verstane boodschap geeft: wie de kroon krijgt, zal de overwinning behalen, omdat God met hem is. Daarna volgt het wonder uit zijn tijd met de heilige kroon, dat hij via de analogie met het kroonmirakel van Ladislaus zo uitlegt, dat zijn eigen beschermheer Karel Robert de kroon en het rijk zal krijgen, een machtsovername die door God via de kroon is gesanctioneerd.⁸⁷

⁸² ‘*Porro beatus Stephanus, postquam regie celsitudinis coronam diuinitus est adeptus (...)*’. László Mezey (red.), *Chronicon Pictum* II 98. Kált schrijft overigens niets over een ceremoniële dood van Stephanus. Ibidem, 102

⁸³ Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 177

⁸⁴ ‘*Tunc beatus Ladizlaus subiunxit: “Dum staremus hic in consilio, ecce angelus Domini descendit de celo portans coronam auream in manu sua et impressit capiti tuo, unde certus sum, quod nobis victoria donabitur et Salomo exul fugiet debellatus extra regnum. Regnum vero et corona tibi tradetur a Domino.”*’ László Mezey (red.), *Chronicon Pictum* II 132-133, miniatuur: Ibidem, I 83

⁸⁵ László Mezey (red.), *Chronicon Pictum* II 171-172

⁸⁶ ‘*Quid est, quod a nullo inventa, sed ab ipsis, qui portabant, nisi quod ne Pannonia data sibi corona ab angelo privaretur.*’ Ibidem. Miniatuur: Ibidem, I 135

⁸⁷ De cultus van de heilige Ladislaus kreeg in de periode van Karel Robert een sterke impuls. Zie hierover: Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses* 190-191, noot 135 (literatuuroverzicht) en de oudere studies in: László Mezey (red.), *Athleta Patriae* (Boedapest, 1980). Over de verspreiding en receptie van deze cultus: Béla J. Hankovszky, Terézia Kerny en Zoltán Móser, *Ave rex Ladislaus* (Boedapest, 2000), Zoltán Magyar, *Szent László a magyar néphagyományban* (Boedapest, 1998)

Deze kroonfictie is het vroegst bekende voorbeeld van een tekst waarin een verband wordt gelegd tussen het (nood-)lot en de sacrale betekenis van de tastbare kroon, de rechtvaardigheid van de regering van een koning en diens noodlot.

1.3.6 De diefstal van de kroon

De cultus van de kroon leefde opnieuw op aan het einde van de Middeleeuwen, in de periode voorafgaande aan de regering van koning Matthias Corvinus (Mátyás, 1458-1490). De oorzaak was ook ditmaal een opvolgingscrisis na de dood van koning Albert (1437-1439), die uitmondde in een strijd om de kroon. De directe aanleiding van deze troebelen was de diefstal van de Hongaarse kroon in 1439 door een hofdame van koningin Elizabeth (Erzsébet), de weduwe van koning Albert. Hierna liet de koningin-weduwe in 1440 haar drie maanden oude zoonje kronen als Ladislaus V (László, 1440-1457).⁸⁸ Vervolgens verpandde de koningin de Hongaarse kroon aan de Habsburgse keizer Frederik III voor 2500 florijnen.⁸⁹

Het belang van deze gebeurtenis is de opzettelijke, maar vergeefse poging tot aantasting van de heilige status van de Hongaarse kroon na de diefstal.⁹⁰ In het jaar van de kroning van Ladislaus V kozen de standen een tegenkoning, Wladislaus (Ulászló) I. Doordat de Hongaarse kroon niet aanwezig was tijdens de kroningsplechtigheid, werd daarom een kroon van de reliekhouder van de eerste koning Stephanus gebruikt om de koning te kronen. De standen legden bij die gelegenheid in een oorkonde vast dat de kroning van een koning afhing van de wil van de *regnicolae* (inwoners van het land) en dat de *efficacia et virtus corone* (werkzaamheid van de kroon) daarom afhankelijk was van hun toestemming.⁹¹ Anders gezegd: de vorst zou door de kroning met het nieuwe kroonjuweel over dezelfde macht beschikken als zou hij gekroond zijn met de Stephanuskroon. Tevens werd bepaald dat, als de oude *sacra corona* niet zou terugkeren, het nieuwe kroonjuweel de symboliek, het mysterie en de kracht van de oude kroon zou dragen.⁹² Deze poging werd een mislukking, omdat Wladislaus overleed voordat de kroon terugkeerde naar het rijk en na zijn dood zijn donaties niet

⁸⁸ In een vijftiende-eeuws handschrift bleef een Duitse beschrijving van deze diefstal bewaard, die werd opgetekend uit de mond van de hofdame. Deze tekst werd onder meer in het Hongaars en het Engels gepubliceerd: Károly Mollay (vert.), *A korona elrablása - Kottanner Jánosné emlékirata 1439/1440* (Boedapest, 1978), Maya Bijvoet Williamson (red. en vert.), *The Memoirs of Helene Kottanner (1439-1440)* (Cambridge, 1998). Over de achtergrond van deze diefstal: Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regénye* 50-80, Emma Bartoniek, *A magyar királykoronázások története* (Boedapest, 1939, ²1989) 64-65, Vilmos Fraknói, *A magyar királyválasztások története* (Boedapest, 1921, Máriabesnyő en Gödöllő, ²2005) 55-58

⁸⁹ De eerst bekende beschrijving van de kroon werd ook ter gelegenheid van deze verpanding gemaakt. Károly Mollay (red.), “Jegyzetek”, in: Károly Mollay (vert.), *A korona elrablása* 86-87. Zie ook: Iván Bertényi, *A magyar szent korona* 98-99

⁹⁰ Bálint Hóman en Gyula Szekfű, *Magyar történet II* (Boedapest, ³1936) 419, Emma Bartoniek, “Corona és regnum” 325, Emma Bartoniek, *A magyar királykoronázások története* 386, Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* 58-63, Ferenc Eckhart, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Barna Mezey red.) (Boedapest, 1946, ²2000) 80-82, Josef Deér, *Die heilige Krone Ungarns* 234-235, László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 435

⁹¹ Martinus Georgius Kovachich, *Vestigia comitorum apud Hungaros* (Boeda 1790) 235-240, geciteerd in: Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* 61, noot 6

⁹² ‘(...) *et si eadem recuperari non potuerit, omnis deest efficacia ac quodlibet signaculum, mysterium et robur eiusdem in hanc modernam coronam intelligentur et harum serie de omnium nostrorum* (...)’ Ibidem.

werden erkend.⁹³ Na dit voorval was het voor een troonpretendent cruciaal om over de Hongaarse kroon te beschikken om zijn machtsaspiraties in vervulling te laten gaan.

1.3.7 *De corona regni ad Fridericum Caesarem* (1463)

Ondanks de belangrijke ontwikkeling is de betekenis van de kroon in bronnen uit de periode 1440 tot 1450 voor zover ons bekend nauwelijks onderzocht. De kroon komt onder meer ter sprake in een oratie uit 1453 van János Vitéz (Johannes Vitéz de Zreda, 1408-1472), in brieven van Eneas Silvius Piccolomini, de latere paus Pius II⁹⁴, en in een vers van de bekendste Neo-Latijnse dichter in Hongarije, Janus Pannonius (1432-1472).⁹⁵ De laatste bron zal vanwege het belangwekkende thema kort worden toegelicht.

Het gedicht van Pannonius kwam tot stand in 1463, een jaar voordat de kroon terugkeerde naar Hongarije. In dit gedicht met de titel '*De corona regni ad Fridericum Caesarem*' (Over de kroon van het rijk aan keizer Frederik), verbindt de dichter het *fatum* (lot) van de Habsburgse vorst met zijn onwil om *nostra corona* (onze kroon) terug te geven.⁹⁶ Nadat Pannonius in een aantal regels het droeve lot van bepaalde koningen heeft beschreven, stelt hij dat Frederik zich niet achter zijn keizerlijke titel moet verschuilen en zo het noodlot over zich moet afroepen.⁹⁷ Dit gedicht over de kroon is, na de kroniek van von Kált, de vroegst bekende tekst waarin de macht van de Hongaarse kroon en het lot van een vorst met elkaar worden verbonden door middel van historische voorbeelden. De grondgedachte van dit vers, de band tussen de bovennatuurlijke kracht van 'onze kroon' en het (nood-)lot van de machthebber, is een belangrijk thema in verschillende werken over de kroon in de zeventiende eeuw.

1.3.8 *Rerum Ungaricarum decades* (1496/97)

De ontwikkeling van de kroonbetekenis zet zich voort ten tijde van de regering van Matthias Hunyadi (Corvinus). Toen Matthias rond 1458 op het politieke toneel van Hongarije verscheen, had hij om meerdere redenen grote behoefte aan de Hongaarse

⁹³ László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 435

⁹⁴ Zie onder meer: Johannes Vitéz de Zreda, "Oratio in legacione ultima ad dominum Fredericum imperatorem pro rependis corona et hereditate domini regis Ladislai", in: Johannes Vitéz de Zreda, *Opera quae supersunt* (Iván Boronkai red.) (Boedapest, 1980) 238-242 en: "Eneas Silvius an den Erzbischof von Gran, Dionys Szécsy; Wien, [Anfang Oktober] 1445. Tritt mit Entschiedenheit dafür ein, daß Ladislaus als König von Ungarn anerkannt werde", in: Rudolf Wolkan (red.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit. I. Band: Privatbriefe. (1431-1445)* (Fontes Rerum Austriacarum) (Wenen, 1909) 548-558, "Eneas Silvius an Leonhard Laiming, Bischof von Passau; Wien, 28. Oktober 1445. Ausführliche Darlegung der Thronfolgefrage in Ungarn.", in: ibidem, 563, 569-570 en noot a., 575, "XCV. K. Friedrich an Papst Eugen IV.; [Wien, Anfang Februar 1445]. Bittet ihn um seine Unterstützung in Ungarn, damit Ladislaus zum Könige gewählt werde.", in: Rudolf Wolkan (red.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431-1445). II. Band: Amtliche Briefe* (Fontes Rerum Austriacarum) (Wenen, 1909), 158, "XCVI. K. Friedrich an das Kardinalskollegium; [Wien, Anfang Februar 1445.] Bitte, dahin wirken zu wollen, daß das erbetene Schreiben des Papstes möglich rasch an der Reichstag nach Pest gelange.", in: ibidem, 159

⁹⁵ Over Pannonius, zie: Marianna D. Birnbaum, *Janus Pannonius: Poet and Politician* (Zagreb, 1981)

⁹⁶ Janus Pannonius, "De corona regni ad Fridericum Caesarem", in: Sándor V. Kovács (red.), *Jani Pannonii opera omnia* (Boedapest, 1987) 202

⁹⁷ Pannonius noemt Stephanus, Gisela, Hendrikus (waarmee hij Imre bedoelt), Peter, Salomo, Otto en Albert. Ibidem.

kroon om zijn machtsaanspraken te verdedigen en te legitimeren.⁹⁸ Hij was tegen de wens van de Hongaarse aristocratie gekozen door de lage adel, tijdens de koningsverkiezing.⁹⁹ Ook had hij geen koninklijk bloed, omdat hij van lage adel was. Deze lage status stond zijn ambities danig in de weg.¹⁰⁰ De Hongaarse kroon bevond zich als gezegd op dat moment bij de Duitse keizer Frederik van Habsburg. De keizer wilde hier alleen afstand van doen na betaling van een losgeld van 80.000 florijnen en nadat Matthias politieke concessies had gedaan.¹⁰¹ De belangrijkste concessie had betrekking op de erfopvolging van Matthias. Als hij, als koning, geen mannelijke nazaat zou krijgen, dan zou hij worden opgevolgd door een Habsburger. Ook nam Frederik Matthias als zoon aan, waardoor de nederige afkomst van Matthias als argument tegen zijn koningschap van tafel werd geveegd. Na intensieve onderhandelingen ging Matthias akkoord met deze voorwaarden. De heilige kroon werd in 1464 tijdens een blijde intocht in de stad Sopron, in het westen van het rijk, weer op het Hongaarse grondgebied verwelkomd.¹⁰² De vreugde over deze gebeurtenis bij de aanwezigen was enorm, zo blijkt uit de inhoud van een brief van een afgevaardigde van de Saksen in Zevenburgen.¹⁰³

De terugkeer van de kroon naar Hongarije en de traditie van de heilige kroon had een belangrijke functie voor de rechtvaardiging van de macht van Matthias, zoals blijkt uit het boek over de geschiedenis van Hongarije van de historiograaf van koning Matthias, de Italiaanse humanist Antonio Bonfini (1427/1434-1502). Ook werd de traditie vernieuwd. Bonfini beschrijft in zijn werk twee nieuwe elementen die door Matthias aan de kroontraditie werden toegevoegd: de 'publieke rol' van de kroon en de aandacht voor het uiterlijk van het kroonjuweel.

Het eerste nieuwe element is de 'publieke rol' van de tastbare kroon, doordat deze bij de terugkeer aan het volk werd getoond. Tot de regeringsperiode van Matthias verscheen de kroon, behalve tijdens kroningen, niet in het openbaar. Bonfini schrijft: 'dat de kroon met zo'n pracht en feestelijke blijdschap in Sopron werd gebracht, alsof hij uit de hemel was neergedaald'.¹⁰⁴ In alle delen van het rijk werd medegedeeld: 'dat wie de kroon uit liefde en respect voor dit voorwerp zou willen zien en onderzoeken, daar gedurende drie dagen de gelegenheid toe zou hebben'.¹⁰⁵ Deze nieuwe rol is ook herkenbaar in de wijze waarop de eerste komst van het kroonjuweel naar Hongarije door Bonfini herschreven werd. De hofhistoricus doet uit de doeken hoe de kroon door Stephanus en de verzamelde priesters en bisschoppen met 'pracht en feestelijke blijdschap' in Esztergom werd ontvangen en hoe Asterik de kroon aan de koning

⁹⁸ Over de politieke doelen van Matthias, zie: Marianna D. Birnbaum, "Janus Pannonius: Our Contemporary", in: Tibor Klaniczay en József Jankovics (red.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe* (Boedapest, 1994) 52-55

⁹⁹ Vilmos Fraknói, *A magyar királyválasztások története* 75-85

¹⁰⁰ Volker Honemann, "The Marriage of Matthias Corvinus to Beatrice of Aragon (1476) in Urban and Court Historiography", in: Martin Gosman, Alisdair MacDonald en Arjo Vanderjagt (red.), *Princes and princely culture 1450-1650* (Leiden, 2005) 213

¹⁰¹ Antonio Bonfini, *Magyar történelmi tizedei* (Péter Kulcsár vert.) (Boedapest, 1995) 3.10.290-320 732-734

¹⁰² Ibidem, Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regénye* 80-90, Pál Engel, *The Realm of St Stephen* 299-300

¹⁰³ Geciteerd in: Kálmán Benda en Erik Fügedi, *A magyar korona regénye* 89-90

¹⁰⁴ Antonio Bonfini, *Magyar történelmi tizedei* 734

¹⁰⁵ Ibidem.

overhandigt.¹⁰⁶ Deze beschrijving komt niet overeen met de manier waarop Hartvic over deze gebeurtenis bericht, maar lijkt veel meer op de wijze waarop de kroon door Matthias in Sopron werd ontvangen. Behalve deze rol en de beschrijving is ook bekend dat Matthias nadrukkelijk met de Hongaarse kroon verscheen tijdens de huwelijksplechtigheid in 1476 met zijn tweede vrouw, Beatrice van Aragon.¹⁰⁷ Deze ‘publieke rol van een kroon’ was overigens niet uniek Hongaars, want in 1412 had Wladislaus Jagiello een vergelijkbare intocht met de Poolse kroonjuwelen gehouden in Krakau, nadat deze vanaf 1382 in Hongarije waren bewaard.¹⁰⁸ Ook bij die gelegenheid konden deze worden bekeken door het publiek.

Het tweede nieuwe element van de kroontraditie is de belangstelling voor hoe de kroon er uit ziet.¹⁰⁹ De oorzaak van deze aandacht was de kwestie of de Habsburgse vorst de ware kroon had laten overhandigen of dat de Hongaren waren afgescheept met een kopie. Bonfini bericht dat de kroon, vóór de overdracht aan de Hongaarse delegatie, uitgebreid werd bestudeerd om vast te stellen of deze werkelijk de heilige kroon was.¹¹⁰ Op grond van één uniek kenmerk kon de echtheid worden vastgesteld, zo schrijft hij. De aandacht voor het uiterlijk van de kroon blijkt ook uit de opmerking van Bonfini, dat het publiek tijdens de blijde intocht in Sopron de kroon kon ‘onderzoeken’. Na de terugkeer, ontstonden ook de eerste min of meer gelijke afbeeldingen van de kroon, waarvan de bekendste in de eerste druk uit 1488 van de kroniek van János Thuróczy verscheen.¹¹¹

Het lijkt tegenstrijdig dat koning Matthias Corvinus, die bekend staat als een Renaissance-vorst met een humanistisch wereldbeeld, een middeleeuwse cultus nieuw leven inblies. De reden dat hij teruggreep op een oude traditie om zijn nieuwe idealen te verwezenlijken, was de noodzaak tot rechtvaardiging van zijn macht in een traditionele middeleeuwse samenleving. Bak beweert dan ook dat deze vorst met één voet in de Italiaanse Renaissance-cultuur en met de andere in de middeleeuwse tradities van het Hongaarse koninkrijk stond.¹¹² Matthias cultiveerde zowel de deugden van een Renaissance-prins (de koning-filosoof) alsmede het middeleeuwse ideaal van de rechtvaardige koning in de traditie van de heilige Stephanus. De versmelting van de middeleeuwse krooncultus en de Renaissance-hofcultuur zorgden ervoor, dat de kroontraditie tijdens de regering van deze Renaissance-koning tot haar grootste bloei kwam. Hoe belangrijk de kroon tijdens de regeringsperiode van Matthias was geworden, blijkt uit de opmerking van paltsgraaf Mihály Guti Országh, die hij volgens

¹⁰⁶ Ibidem, 2.1.149-248

¹⁰⁷ ‘(...) Doruff is gestigen Mathias mit der hiligen cron des konigreichts zi Hungern vffgesazt, seine regalia anhabende (...)’ G. Roth (red.), *Peter Eschenloer, Geschichte der Stadt Breslau* (Münster 2003) 995, regel 14ff., geciteerd in: Volker Honemann, “The Marriage of Matthias Corvinus to Beatrice of Aragon (1476) in Urban and Court Historiography” 221

¹⁰⁸ A. Gieysztor, “Gesture in the Coronation Ceremonies of Medieval Poland”, in: János M. Bak (red.), *Coronations, Medieval and Early Modern Monarchic Ritual* 163, noot 16

¹⁰⁹ Tijdens de regeringsperiode van Matthias werden pas de eerste afbeeldingen van de kroon gemaakt die kenmerken hadden van het origineel. Endre Tóth en Károly Széleányi, *A Magyar Szent Korona* 16

¹¹⁰ Antonio Bonfini, *Magyar történelmi tizedei*, 3.1.295-305-733

¹¹¹ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum* (Augsburg, 1488) RMK III 16

¹¹² János M. Bak, “The Kingship of Matthias Corvinus: a Renaissance state?”, in: Tibor Klaniczay en József Jankovics (red.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe* (Boedapest, 1994) 45-46

Bonfini in 1495 maakte: ‘Wie met de heilige kroon gekroond is, al is hij een rund, moet met eerbied worden behandeld en bejegend als een onkwetsbare heilige koning.’¹¹³

Op grond van de geschetste ontwikkeling kan worden geconcludeerd dat de kroontraditie niet onveranderlijk was gebleven vanaf de stichting van het koninkrijk. De traditie zoals deze aan het einde van de Middeleeuwen in het werk van Bonfini werd verwoord, was het resultaat van een eeuwenlange ontwikkeling van de politieke cultuur in Hongarije. In de rest van Europa nam de betekenis van kroonjuwelen af ten gunste van de machtsaanspraken van de dynastie. In Hongarije nam juist het belang van de dynastieke aanspraken af door de opeenvolgende gewelddadige troonswisselingen. De veranderingen van de traditie waren het gevolg van de behoefte van koningen aan een nieuwe rechtvaardiging van hun gezag, omdat zij geen beroep meer konden doen op traditionele gronden van legitimatie als een heilige afkomst. Deze ontwikkeling had tot gevolg dat de middeleeuwse traditie van de heilige kroon haar hoogtepunt had tijdens de bloeitijd van de Hongaarse Renaissance, onder vorst Matthias Corvinus.

1.4 Het onderzoek naar de kroonbetekenis en het natiedenken in Hongarije vanaf de negentiende eeuw

1.4.1 De oorsprong van de ‘leer van de heilige kroon’

Alvorens zal worden ingegaan op de wijze waarop in de periode na de regering van Matthias Corvinus de traditie van de kroon werd ontwikkeld, zal eerst een sprong naar de achttiende en de negentiende eeuw gemaakt worden. De reden van deze overgang is de belangrijke plaats van de vroegmoderne kroonbetekenis in het moderne politieke denken over de natie in Hongarije vanaf de negentiende eeuw. De moderne idee van de natie werd verbonden met een bepaalde interpretatie van de vroegmoderne kroonbetekenis, omdat de pleitbezorgers van het nationale streven een rechtvaardiging voor hun politieke denkbeelden vonden in de historische kroontraditie.

Zoals later uitgebreid zal worden uiteengezet, leidde één korte passage van drie woorden, te weten *membra sacrae coronae*, uit een zestiende-eeuws wetboek tot de schepping van een complete moderne staatstheorie. Deze theorie had tot de Tweede Wereldoorlog grote invloed en de ideologische sporen hiervan zijn nog steeds te vinden in de Hongaarse wetenschap en politiek. De aanzet van de theorievorming was het onderzoek in Hongarije naar de vermeende relatie tussen de natie-idee en de historische kroonbetekenis, dat aan het einde van de achttiende eeuw begon en aan het einde van de negentiende eeuw haar hoogtepunt had.¹¹⁴ Ook het moderne onderzoek naar de kroon begon in deze periode.

Als gevolg van de ideologische inhoud van dit historische kroononderzoek, is het pas mogelijk een helder beeld te krijgen van de kroonbetekenis in de vroegmoderne periode, als duidelijk is hoe deze in de negentiende eeuw opnieuw is uitgevonden en wat de achtergrond van deze ontwikkeling was. Om deze reden volgt nu een analyse van de negentiende eeuwse ideologische interpretatie van de kroontraditie in de vroegmoderne periode.

¹¹³ Antonio Bonfini, *Magyar történelmi tizedei* 4.3.5 777

¹¹⁴ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 26 e.v.

De ingrijpende politieke en culturele veranderingen in de Hongaarse maatschappij in de tweede helft van de negentiende eeuw vormen de context van de opkomende belangstelling voor de natie en de kroon. Na de mislukte revolutie van 1848 tegen het Habsburgse huis werd in 1867 een compromis bereikt tussen de Hongaarse politici en de Habsburgse machthebbers, waarbij Hongarije een zekere autonomie kreeg binnen het Habsburgse rijk. Deze overeenkomst, de zogenaamde ‘Ausgleich’, bezorgde het Hongaarse deel van het Habsburgse rijk grote economische voordelen. De in de eerste helft van de negentiende eeuw ingezette industrialisatie en modernisatie van het in hoofdzaak agrarische land kreeg hierdoor een enorme impuls. De cumulatie van dit proces was de samenvoeging in 1873 van de drie provinciestedjes Boeda, Óboeda en Pest tot Boedapest: de hoofdstad van Hongarije en het centrum van het koninkrijk. De stedelijke architectuur van brede boulevards, eclectische gebouwen en moderne bruggen moesten deze status onderstrepen. Niet alleen veranderde de stad in een rap tempo van een Habsburgse uithoek tot een Europese metropool, ook de inwoners maakten een overeenkomstige ontwikkeling door. De overwegend Duitssprekende Hongaren, Duitsers en Joden versmolten tot een stedelijke bevolking, die zich de Hongaarse taal en een hervonden cultuur eigen maakte.¹¹⁵

De dynamische ontwikkelingen van de Hongaarse maatschappij stonden in schril contrast met het starre, ouderwetse politieke bestel van het Habsburgse rijk.¹¹⁶ Oostenrijk-Hongarije had dankzij de ‘Ausgleich’ een constitutionele structuur, maar de hoogste macht berustte bij de keizer-koning, die zijn rijk bestuurd volgens absolutistische principes. Het Hongaarse koninkrijk bezat autonomie wat betreft binnenlandse zaken als onderwijs en rechtspraak. Ook had het land recht op territoriale integriteit, ook in die gebieden waar een gemengde etnische bevolking leefde, wat betekende dat het rijk ondanks de etnische verscheidenheid een politieke eenheid kon blijven. De ministeries van buitenlandse zaken, defensie en financiën werden gezamenlijk bestuurd, waarbij de keizer-koning de belangrijkste beslissingen nam. In het Hongaarse deel van het Habsburgse rijk leidde deze machtsverhouding tot spanningen tussen de conservatieve krachten in Wenen en de etnische minderheden op het platteland van Hongarije enerzijds, en de Hongaarse stedelijke bevolking en de lokale elites anderzijds.

Deze spanning vond haar uitweg bij de Hongaren in de ideologie van het nationalisme. Dit hield in dat vanaf de achttiende eeuw de Hongaarse politiek in het teken stond van het nastreven van soevereiniteit van de ‘natie der Hongaren’ binnen het Habsburgse rijk.¹¹⁷ Dit streven was gericht tegen de autoritaire macht van de keizer in Wenen en leidde tot de opstanden in 1790 en 1848. Het overgrote deel van de hoge aristocratie in Hongarije deelde in de eerste decennia van de negentiende eeuw dit gedachtegoed echter niet, omdat zij merendeels van niet-Hongaarse afkomst was en stevige banden had met het Habsburgse hof.¹¹⁸ Ook speelde de burgerij in het begin van de negentiende eeuw nog geen rol van betekenis in de politiek, de cultuur en de

¹¹⁵ András Gerő, *Hungarian society in the making* (J. Patterson en E. Koncz vert.) (Boedapest, 1993, 21995) 203

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ George Barany, *Stephan Széchenyi and the Awakening of Hungarian Nationalism* (Princeton, 1968)

¹¹⁸ János J. Gudenus en László Szentirmay, *Összetört címerek* (Boedapest, 1989) 13

economie. De drager van de nationale gedachte was in eerste instantie de lage adel, die ongeveer 10 à 15% van de totale bevolking van het koninkrijk Hongarije uitmaakte.¹¹⁹ Deze groep zag zichzelf als de ‘natie der Hongaren’, vanwege haar gemeenschappelijke afstamming, cultuur, geschiedenis en symbolen.

Rond 1830 veranderde deze situatie, toen de Hongaarse graaf István Széchenyi (1791-1860) optrad als de drijvende kracht achter de modernisering van Hongarije en de ontwikkeling van de natie.¹²⁰ Hij leerde Hongaars, publiceerde diverse boeken waarin hij zijn hervormingsplannen voor zijn land ontvouwde. Ook bracht hij deze in de praktijk door onder meer de kettingbrug tussen Boeda en Pest te laten bouwen en een jaarinkomen te doneren aan de door hem gestichte Hongaarse Academie van Wetenschappen. In zijn kielzog volgden meer aristocraten, die een financiële of intellectuele bijdrage gingen leveren aan de ontwikkeling van de natie. Behalve dat deze inspanningen tot economische veranderingen leidden, stimuleerden zij ook de Hongaarse taal en cultuur. De groep van cultuurdragers breidde zich steeds meer uit en omvatte ook niet-adel en niet-Hongaren. Hierdoor veranderde het denken over wie wel en niet tot de natie behoorde en werd de kloof tussen de Hongaarse natie en de overige bevolkingsgroepen dieper.

De culturele, sociale en politieke spanningen binnen de maatschappij zetten in de negentiende eeuw de pennen van verschillende Hongaarse denkers in beweging. Volgens de Hongaarse historicus András Gerő probeerden zij een oplossing te vinden voor de maatschappelijke problemen door de toepassing van de denkbeelden van het West-Europese liberalisme op de situatie van het Hongaarse rijk.¹²¹ Daarbij werden zij beperkt door het politieke en het maatschappelijke karakter van de samenleving: de ongelijkheid van de machtsverhouding in het rijk en de etnische scheidslijnen in de maatschappij. Door deze beperkingen vond volgens Gerő de Duitse variant van de liberale ideologie onder de Hongaren de meeste aanhang. Volgens deze denkrichting was de ontwikkeling van de natie op grond van een nationaal programma de oplossing voor de ongelijkheid in de samenleving. De liberale denkers in Hongarije vatten deze theorie op als de noodzaak de ‘Hongaarse edelman’ te vervangen door de ‘edele Hongaar’, omdat de adel volgens de traditie de dragers van de cultuur waren geweest en de hoeders van de idee van de natie.¹²²

De ontwikkeling van de natie moest volgens de Hongaarse liberalen plaatsvinden op basis van een nieuwe moraal, die was geïnspireerd door de idealen van de Romantiek.¹²³ Deze moraal kwam neer op de gedachte dat mensen zich zouden moeten laten leiden door het belang van de natie als geheel, in plaats van de deelbelangen van de afzonderlijke sociale, religieuze of etnische groep na te jagen. Wie zich deze moraal eigen kon maken, zou moeten kunnen toetreden tot de natie en kreeg hierbij burgerrechten, ongeacht zijn afkomst. Het doel van deze ontwikkeling was de schepping van een moderne burgerlijke samenleving, waarin de burgers recht hadden op politieke zelfbeschikking.

¹¹⁹ Tamás Hofer, “Construction of the ‘folk cultural heritage’ in Hungary and rival versions of national identity”, in: Tamás Hofer (red.), *Hungarians between “East” and “West”* 35-36

¹²⁰ Zie: András Gergely (red.), *Széchenyi István* (Boedapest, 1998)

¹²¹ András Gerő, *Hungarian society in the making* 71-91

¹²² *Ibidem*, 75

¹²³ *Ibidem*.

Nadat in de loop van de negentiende eeuw deze ontwikkeling daadwerkelijk plaatsvond, nam de spanning in het Habsburgse rijk niet af, maar eerder toe. Enerzijds ontstond een groeiende Hongaarse bevolkingsgroep die recht op zelfbeschikking eiste, anderzijds kwam het Habsburgse gezag slechts gedeeltelijk aan deze eis tegemoet. Op grond van de constitutie kon de Hongaarse natie haar politieke streven niet met een beroep op de westerse liberale denkbeelden van 'vrijheid' en 'gelijkheid' legitimeren, zonder ernstig in conflict te komen met de Habsburgers of met de overige nationaliteiten in het rijk. Hierdoor ontstond de behoefte aan een nationale ideologie met een rechtvaardiging op historische gronden.

In de achttiende eeuw was een dergelijke nationale politieke theorie al wel voorhanden in het Hongaarse denken. Op grond van de kroontraditie had de Hongaarse auteur Péter Révay (1568-1622) in 1613 een theorie ontwikkeld, waarin de historische en nationale eenheid van Hongarije werd voorgesteld door de heilige kroon.¹²⁴ Hij beschreef de Hongaarse geschiedenis door de lotgevallen van de kroon. Hierdoor presenteerde hij het kroonjuweel als het symbool van eenheid, continuïteit en stabiliteit in de roerige Hongaarse historie. Bovendien toonde hij aan dat de Habsburgse heerschappij onvermijdelijk was in het rijk. In zijn boek liet hij bovendien een prent van de kroon afdrukken. (Zie afbeelding 4c.) De denkbeelden van Révay waren tot het einde van de achttiende eeuw populair en zijn werk werd tot 1798 herdrukt. Ook werden de verdere lotgevallen van de kroon en het Hongaarse rijk vanaf 1613 beschreven en bij deze heruitgaven gevoegd.¹²⁵ Révay's werk en denkbeelden zullen in een later hoofdstuk uitgebreid worden geanalyseerd. De vraag is nu waarom diens theorie, met de komst van het moderne nationalisme aan het einde van de achttiende eeuw, uit de mode raakte.

De verandering in het denken over de kroon werd veroorzaakt door de ontwikkelingen in de geschiedwetenschap in Hongarije, die, onder invloed van de Verlichting, kritischer was geworden ten opzichte van de traditie.¹²⁶ Bovendien kregen wetenschappers voor het eerst in de geschiedenis de mogelijkheid om de zichtbare kroon van dichtbij en in alle rust te bestuderen. Die gelegenheid deed zich voor na de dood van keizer-koning Jozef II van Habsburg (1780-1790) in 1790.¹²⁷ De kroon was tijdens zijn regeringsperiode in Wenen bewaard. Een aantal wetenschappers, zoals de arts István Wesszprémi, de arts en filosoof Sámuel Décsy en de piarist Elek Horányi, maakten van de gelegenheid gebruik. Tijdens deze bezichtiging bleek dat de beschrijving van de kroon bij Révay en zijn bekende kroonprent niet overeenkwamen

¹²⁴ Péter Révay, *De sacrae coronae regni Hungariae ...* (Augustae Vindelicorum, 1613)

¹²⁵ De herdrukken vonden plaats in 1712, 1732, 1735, 1749, 1766 en 1798. Martinus Schmeizel, *De sacrae corona* (Tyrnaviae, 1732), Paulus Okolicsanyi, *Commentarius Petri De Réva...* (Tyrnaviae, 1732) Martinus Schmeizel, *Commentarius Petri De Rewa...* (Claudiopoli, 1735), Imre Vajkovics, *Systema de origine sacrae regni Hungariae coronae. Ab illustr. dno comite Petro de Réva... olim elucubratum* (Colocae, s.d., Colocae, 21798). Naast deze werken werden in deze eeuw voor zover ons bekend nog vijftien werken over de kroon en de theorie van Révay gepubliceerd. Zie ook: Conrad Deichler, *Disputatio Circularis de Corona Hungarica* (dissertatie, Altdorf, 1709)

¹²⁶ Thomas von Bogyay, "Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone", in: Zsuzsa Lovag (red.) *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn* 66-69

¹²⁷ Deze koning werd de 'kalapos király' (koning met de hoed) genoemd, omdat hij zich niet had laten kronen. De Hongaarse monarchie was in 1683 erfelijk verklaard na de inname van Boeda, waardoor de vorst de kroning had kunnen weigeren.

met hoe de kroon er in werkelijkheid uitzag. Deze discrepantie en de historische onjuistheden in het werk waren voor de kritische wetenschappers aanleiding om ook de leer van Révay te weerleggen. De tweede keer dat de kroon kon worden bestudeerd was tijdens de kroning van Leopold II van Habsburg in 1792. In dat jaar kon Jozef Koller, domproost van Pécs, de kroon uitgebreid bekijken. Vervolgens verschenen tussen 1790 en 1795 vijf studies van de genoemde auteurs over de kroon, waarin de denkbeelden van Révay werden verworpen.¹²⁸

Het verlies van de aantrekkingskracht van de ideeën van Révay betekende echter niet het einde van het belang van de kroon. Vanaf het einde van de achttiende eeuw waren de contouren zichtbaar van een nieuwe nationale ideologie, die was geënt op de traditie van de kroon.¹²⁹ In de werken die in deze periode verschenen, werd de relatie tussen de kroon en de natie-idee beschreven in de vorm van een politieke theorie: de fameuze ‘Szentkorona-tan’ (leer van de heilige kroon).¹³⁰ De negentiende-eeuwse wetenschappers en ideologen baseerden hun denkbeelden over de heilige kroonleer op het invloedrijke wetboek *Tripartitum opus juris consuetudinarii incltyi Regni Hungariae* van de Hongaarse jurist István Werbőczy (Verbucius, 1458?-1541), dat in 1514 werd samengesteld en in 1517 gedrukt.¹³¹ In dit boek zette hij, als leider van de politieke factie van de lage adel in zijn tijd, een theorie van de *natio Hungarica* (Hongaarse volk) uiteen, die politieke aanspraken van de lage adel moest ondersteunen. Hierbij refereerde hij op diverse plaatsen aan de *sacra corona*. De negentiende-eeuwse denkers en onderzoekers lazen in dit werk een theorie van een ‘adelsdemocratie’. Het werd de belangrijkste inspiratiebron van hun opvattingen over de historische continuïteit van de natie-idee. Bovendien interpreteerden zij één deel van een zin uit het werk van Werbőczy over de *membra sacrae coronae*, de ‘leden van de heilige kroon’, als een samenvatting van een organisch staatsconcept, volgens welke: ‘de koning, kerk en adel de macht deelden in het mystieke lichaam van de kroon’.¹³² In de woorden van Péter:

‘It is then a remarkable fact of nineteenth-century scholarship that it was on Werbőczy’s authority that this metaphor, used in a single instance and in a very different context, could become the main evidence to attest the evolution towards the concept of a unified system of public law and political authority.’¹³³

De Hongaarse ideologen lieten zich bij deze schepping inspireren door het gedachtegoed van de Romantiek, omdat dit een ‘nationaal’ alternatief bood voor het liberale denken uit West-Europa.¹³⁴ Het Romantische denken kwam op nadat intellectuelen, als gevolg van de uitwassen van de Franse Revolutie, hun geloof hadden

¹²⁸ M. Kovachich, *Solemnia inauguralia ...* (Pestini, 1790), Sámuel Timon, *A’ magyar Szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája* (Viennae, 1792)

¹²⁹ József Kardos, *A Szentkorona-tan története 1919-1944* (Boedapest, 1985) 28

¹³⁰ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 32 e.v.

¹³¹ Stephanus de Werboecz, *Tripartitum opus juris consuetudinarii incltyi Regni Hungariae* (Viennae, 1517)

¹³² *Tripartitum*, Partis I. Tit 4. § 1. 58

¹³³ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 452

¹³⁴ Jenő Szűcs, “Die Nation in historischer Sicht und der nationale Aspekt der Geschichte (Beitrag zu einer Diskussion)”, in: Jenő Szűcs, *Nation und Geschichte. Studien* (Keulen en Wenen, 1981) 21-25

verloren in de rationele ideeën van ‘vrijheid’ en ‘gelijkheid’.¹³⁵ Het moderne vooruitgangsgeloof van de Verlichting maakte in deze filosofie plaats voor een hang naar een verbeeld en eigen verleden. De cultuurhistoricus Hugo Schenk onderscheidt hierbij drie vormen van Romantische nostalgie: het verlangen naar de christelijke Middeleeuwen, de wens terug te keren naar de politieke of culturele bloeitijd van de natie en de poging tot navolgen van een elite-ideaal uit de tijd van het feodalisme en de riddertijd.¹³⁶

In de nieuwe Hongaarse kroonleer zijn deze elementen goed te herkennen. De christelijke inhoud van de leer getuigde van het verlangen naar het religieuze erfgoed van de Hongaarse Middeleeuwen, een periode die werd opgevat als de politieke en culturele bloeitijd van de natie. Bovendien was de idee dat alle inwoners van het koninkrijk ‘leden van de kroon’ waren, naar het beeld van de Hongaarse edelen, een stap in de transformatie van het volk van Hongarije tot ‘edele Hongaren’. Het doel van het wetenschappelijk kroononderzoek vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw was de moderne politieke betekenis van de natie-idee te ondersteunen door het aantonen van de ouderdom, het unieke karakter in Europa en de wortels van de leer van de kroon in het heidense verleden van de natie. Het onderzoek naar het kroonverleden werd daarom ingegeven door eigentijdse politieke motieven.

In het nu volgende deel zal een beeld van de ontwikkeling van deze moderne kroonideologie en de kritiek op dit denken worden gegeven. Eerst zullen de denkbeelden van de belangrijkste negentiende-eeuwse ideoloog van de ‘leer van de heilige kroon’, Timon Ákos, worden uiteengezet. Daarna zal de kritiek op Ákos worden behandeld die voor de Tweede Wereldoorlog werd geuit door Ferenc Eckhart. Hierna zullen de opvattingen van László Péter voor het voetlicht worden gebracht, waarna uiteindelijk Eckhart en Péter aan een kritische blik worden onderworpen.

1.4.2 Timon Ákos en de ‘leer van de heilige kroon’

De nieuwe denkbeelden over de kroon kregen een groeiende aanhang in de negentiende eeuw. Nochtans werd de ‘doctrine van de heilige kroon’ pas na de ondergang van de Habsburgse monarchie, tijdens het Interbellum, de staatsleer van Hongarije. In de jaren twintig kreeg de doctrine voor het eerst en het laatst een dominante positie in de Hongaarse politieke en academische wereld. Deze ontwikkeling moet worden begrepen vanuit de politieke en maatschappelijke gevolgen van het Verdrag van Trianon in 1920, waardoor Hongarije tweederde van zijn grondgebied had verloren en miljoenen Hongaren in de buurlanden waren terechtgekomen. De kroon werd na 1920 mede het symbool en de rechtvaardiging van de territoriale claims van Hongarije.¹³⁷

De status van de kroontheorie als staatsleer was voor een groot deel te danken aan de inspanningen van de Hongaarse jurist Timon Ákos (1850-1925). Hij was de belangrijkste denker over de leer van de kroon in de negentiende eeuw en een actief verspreider van denkbeelden over de kroon in binnen- en buitenland. Ákos beschreef als eerste de leer als de centrale doctrine in de constitutionele geschiedenis van

¹³⁵ Hugo G. Schenk, *The Mind of the European Romantics* (Oxford etc., 1979) 11 ev.

¹³⁶ *Ibidem*, 34

¹³⁷ Zie over deze ontwikkeling: József Kardos, *A szentkorona-tan története 1919-1944* 38-247

Hongarije.¹³⁸ Hij was van 1891 tot 1925 professor in de rechtsgeleerdheid aan de juridische faculteit van de universiteit van Boedapest. In deze hoedanigheid liet Ákos in 1902 een invloedrijk boek over de constitutionele geschiedenis van Hongarije verschijnen, waarin hij de relatie tussen de idee van de kroon en de natie uitvoerig uit de doeken deed.¹³⁹ De ideeën die andere auteurs voordien aan Werbőczy toeschreven, waren volgens hem al in eerdere periodes in het politieke denken aanwezig. In zijn ogen kon de kroonleer, zoals deze volgens hem in het werk van Werbőczy te lezen was, worden beschouwd als het resultaat van een autonome, unieke ontwikkeling in Hongarije, die te danken was aan de kwaliteiten van de Hongaarse natie.

Het doel van Ákos was aan te tonen dat de politieke structuur van het middeleeuwse koninkrijk van koning Stephanus overeenkwam met die van de gedroomde natiestaat van de Hongaren in zijn eigen tijd, en dat het ontstaan van de kroonleer het gevolg was van het politieke karakter van de Hongaarse natie. Het uitgangspunt van zijn denken is de definitie van een natie als: 'een volk dat als een staat georganiseerd is'.¹⁴⁰ Een 'Staat' (staat) omschrijft hij als: 'een naar het algemeen belang gevormde samenleving'.¹⁴¹ Volgens de theorie van Ákos is de natie de dominante factor in de geschiedenis van een staat: een staatsleer is de leer van de natie. De kenmerken van de natie zijn daarom bepalend voor de loop van de constitutionele ontwikkeling van de staat in de geschiedenis.¹⁴² De karakteristieke eigenschappen van de Hongaarse natie stamden, in zijn ogen, nog uit de periode dat de Hongaren in hun mythische 'oerland' leefden, voor de verovering in de negende eeuw van het Karpatenbekken (de 'landname') en de daaropvolgende kerstening. De wezenskenmerken zijn de 'krachtige gemeenschapsgeest' en het 'beschaafde publieksrechtelijke karakter'.¹⁴³ In de elfde eeuw maakte het instituut van het koningschap van het Hongaarse volk een staat, aldus Ákos.¹⁴⁴ De macht was in de persoon van de koning geconcentreerd vanaf de regeringsperiode van Stephanus.¹⁴⁵

Uit de centrale rol die Ákos aan de natie in de constitutionele ontwikkeling toekende, volgt zijn paradoxale bewering dat formeel de koning over de absolute macht beschikte, maar dat deze koningsmacht toch een publieksrechtelijk karakter had, omdat de macht een erfenis was van de soevereine rechten die de natie vóór de kerstening door middel van haar vergaderingen tijdens de landdag uitoefende.¹⁴⁶ Hieruit volgt een andere, ogenschijnlijk tegenstrijdige bewering, dat, vanwege het karakter van de Hongaarse natie, het koningschap de uitdrukking was van de zelfstandigheid en de soevereiniteit van het volk der Hongaren als staat.¹⁴⁷ De vrijheidsliefde van de natie en

¹³⁸ László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 485

¹³⁹ Timon Ákos, *Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére* (Boedapest, 1902) (vijf drukken tot 1917, een herdruk verschijnt in 2006 te Máriabesnyő en Gödöllő). Ik heb de Duitse vertaling geraadpleegd, die in de UB Groningen beschikbaar is. Timon von Ákos, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte* (Felix Schiller vert.) (Berlin, 1904)

¹⁴⁰ Ibidem, 1-2

¹⁴¹ Ibidem, 2

¹⁴² Ibidem, 3

¹⁴³ Ibidem, 104

¹⁴⁴ Ibidem, 98, 104-105

¹⁴⁵ Ibidem, 106-110

¹⁴⁶ Ibidem, 110

¹⁴⁷ Ibidem, 113-114

de plichtsbetrachting van de koning waren de enige beperkingen van de koningsmacht tot het begin van de feodale periode, aldus Ákos.¹⁴⁸

Hij redeneert verder dat de eigenschappen van de natie en de daaruit voortvloeiende karakteristieken van het Hongaarse koningschap bewerkstelligden, dat in de veertiende eeuw de receptie van de feodale staatsprincipes en instellingen uit het westen niet op een privaatrechtelijke, maar op een publieksrechtelijke manier gebeurde.¹⁴⁹ In de ogen van de Hongaarse rechtsgeleerde was ook in het Hongaarse rijk, net als in het westen, door het ontstaan van een grondbezittende aristocratie het principe van de individualiteit op de voorgrond getreden. De bijzonderheid van de Hongaarse ontwikkeling was, volgens Ákos, dat door de kroonidee het grondbezit afhankelijk gemaakt was aan de staatsmacht in een publieksrechtelijke vorm, terwijl dit in West-Europa gebeurde door het privaatrecht.¹⁵⁰ De kroonidee hield in dat al het bezit in het rijk afkomstig was van de kroon en in bepaalde gevallen weer terugkeerde naar de kroon.¹⁵¹

Op grond van dit nieuwe kroonidee ontstond, volgens Ákos, het begrip van het lidmaatschap van de heilige kroon, wat inhield dat de leden van de kroon de publieke macht deelden.¹⁵² Alle rechtspersonen van het rijk, waaronder steden, of natuurlijke personen als de adel die land van de kroon in bezit hadden, waren lid van de kroon. Deze leden vormden het *corpus* (lichaam) van de kroon, waarvan de koning het hoofd was. De Hongaarse staat werd aldus een corporatie van de leden van de kroon en de koning.¹⁵³ Ákos stelde bovendien dat de adel in haar hoedanigheid als de leden van de kroon de natie in de politieke zin vormde. De hoogste macht in de staat werd na het ontstaan van de kroonidee gedeeld tussen de koning en de natie. Dit hield in dat ook de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht in de staat was verdeeld tussen de koning en de leden van de kroon. De wetgevende macht werd tijdens de landdagen uitgeoefend door de politieke natie en de koning. De leer van de kroon verenigde zo een organische staatstheorie met een systeem van vertegenwoordiging van de natie door de adel, aldus de Hongaarse jurist.¹⁵⁴

Ákos definieerde de leer van de heilige kroon als: ‘de theorie van de verdeling van de publieke macht in de kroon tussen de natie en de koning.’¹⁵⁵ De Hongaarse staatsidee had in zijn ogen gestalte gekregen door de personificatie van de heilige kroon.¹⁵⁶ Het volk der Hongaren zag volgens Ákos de staat als een organisch geheel, dat werd belichaamd door de heilige kroon. Enerzijds fungeerde de kroon als het symbool en het wezenskenmerk van de staat, anderzijds was zij de personificatie van de publieke

¹⁴⁸ Ibidem, 119

¹⁴⁹ Ibidem, 503

¹⁵⁰ Ibidem, 504

¹⁵¹ Ibidem, 505

¹⁵² Ibidem, 513

¹⁵³ Ibidem, 514

¹⁵⁴ Ibidem, 510

¹⁵⁵ Ibidem, 511

¹⁵⁶ Ákos poneerde bovendien de omstreden stelling dat door het publieksrechtelijke begrip van deze personificatie de Hongaarse natie, nog voor de volkeren in West-Europa, tot een dergelijk staatsbegrip kwam, wat het staatsrecht van Hongarije uniek in Europa maakte. Ibidem. De kritiek uit Duitsland op het werk van Ákos richtte zich vooral op deze bewering. László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 485, noot 347. Zie voor een voorbeeld van positieve receptie buiten Hongarije: Nils-Herman Lindberg, *Zur Geschichte der Heiligen Krone von Ungarn* (Tartu, 1930) 10-11

macht, omdat deze in de ogen van het volk letterlijk het bezit was van de kroon. Deze denkbeeldige aanwezigheid van de staatsmacht in de Hongaarse kroon noemt Ákos het ‘mysterie van de kroon’.¹⁵⁷

Hij beweert dat dit mysterie het fundament vormde van de Hongaarse staatsorganisatie in de Middeleeuwen en de belangrijkste bron van legitimatie was van de soevereiniteit van de Hongaarse natie.¹⁵⁸ Omdat door dit mysterie de kroon werd gezien als de oorsprong van al het recht en de macht in de staat, stonden alle elementen van het staatsleven daarmee in verbinding. Hierdoor werd de hoogste staatsmacht vanaf de veertiende eeuw niet meer in de gedaante van de koningsmacht voorgesteld, maar als de ‘jurisdictie van de heilige kroon’.¹⁵⁹ Dit impliceert dat de rechten van de koning aan de kroon toebehoorden en alleen via de kroon op de koning overgingen. Volgens de denkrant van Ákos ontwikkelde zich op deze manier in Hongarije een helder begrip van de hoogste staatsmacht, dat in de natie als het statelijk georganiseerde volk wortelde en door de ‘Kraft nationalen Willens’ middels de kroning op de koning overging.¹⁶⁰

In de ogen van Ákos was István Werbőczy de eerste jurist in Europa die het begrip en wezen van deze overdraagbare publieke macht van de kroon en haar betekenis voor de natie zo helder en duidelijk had geformuleerd.¹⁶¹ Ákos stelde bovendien dat dankzij de leer van de heilige kroon de Hongaarse natie in de periode na 1514 haar zelfstandigheid ten opzichte van de koning had behouden.¹⁶² Door haar mysterie was de kroon de hoeder van de soevereiniteit van de Hongaarse natie en haar betekenis de belangrijkste rechtvaardiging van het nationalisme in Hongarije.¹⁶³ Met andere woorden: de passage van Werbőczy was enerzijds cruciaal voor Hongaarse nationalisten als Ákos, omdat zij door deze tekst hun aanspraken op nationale soevereiniteit van een historische legitimatie konden voorzien. Anderzijds maakte deze fixatie op één dubieuze zinsnede hen ook kwetsbaar, omdat het altijd mogelijk was dat dergelijke historische claims weerlegd konden worden.

1.4.3 Ferenc Eckhart en de weerlegging van de ‘leer van de heilige kroon’

In 1931 verscheen dan ook een geruchtmakend artikel van de jurist Ferenc Eckhart (1885-1957), waarin hij de historische claims van nationalistische juristen als Ákos met de grond gelijk maakte.¹⁶⁴ De aanval kwam uit een onverwachte hoek, omdat de auteur van deze publicatie een conservatieve hoogleraar staatsrecht en rechtsgeschiedenis van de universiteit van Boedapest was.¹⁶⁵ Het artikel ontketende een storm van protest in de

¹⁵⁷ Timon von Ákos, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte* 512

¹⁵⁸ *Ibidem*, 510-511

¹⁵⁹ *Ibidem*, 512

¹⁶⁰ *Ibidem*, 512, 604

¹⁶¹ *Ibidem*, 513 Ákos verwijst naar Partis I. Tit. 3. §6 uit het werk van Werbőczy.

¹⁶² Timon von Ákos, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte* 528-529

¹⁶³ *Ibidem*, 530. Voor de kritische receptie van het werk van Ákos na de verschijning, zie: László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 495-496

¹⁶⁴ Ferenc Eckhart, “Jog és alkotmánytörténet”, in: Bálint Hóman (red.), *A magyar történetírás új útjai* (Boedapest, 1931, 21932) 269-320

¹⁶⁵ De biografieën van Eckhart: György Bonis, “Ferenc Eckhart”, in: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* (Weimar, 1958) 596-600, Barna Mezey, “Utószó”, in: Ferenc Eckhart, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Barna Mezey red.) (Boedapest, 1946, 22000), László Péter, “The Holy Crown of Hungary,

Hongaarse politiek en wetenschap, met als gevolg dat de auteur bijna zijn leerstoel kwijtraakte.¹⁶⁶ De oorzaak van deze ophef was dat de conservatieve jurist een belangrijke ideologische pijler onder de politieke aanspraken en de territoriale claims van de Hongaarse natie in het Karpatenbekken omvertrok. Hij toonde aan dat het beeld dat politici en juristen van de staat en de natie hadden geschapen, in het licht van het onderzoek buiten Hongarije een farce was. Maar ondanks het politieke rumoer, deed geen enkele wetenschapper een serieuze poging zijn conclusies te weerleggen.

Tien jaar later werkte Eckhart zijn oorspronkelijke artikel uit tot een monografie over 'de kroonidee', dat verscheen in het oorlogsjaar 1941.¹⁶⁷ Hierin beweerde hij dat de betekenis van het concept 'kroon' in het Hongaarse verleden voortdurend veranderde. Telkens werden nieuwe ideeën aan deze term verbonden, zonder dat één uniek en onveranderlijk 'idee van de heilige kroon' in de geschiedenis zichtbaar was, zoals zijn opponenten beweerden. Hij liet zien dat de Hongaarse kroonidee niet uniek was, omdat deze een analoge ontwikkeling had doorlopen als soortgelijke concepten in de rest van Europa. Bovendien toonde hij aan dat de argumenten van onder meer Ákos over de ouderdom van de leer op nationalistisch drijfzand waren gebouwd. Zijn conclusie luidde dat de kroonideologie als een moderne uitvinding moest worden beschouwd.

De studie van Eckhart was in zijn tijd zo omstreden, omdat hij hierin twee pijlers van de leer van de heilige kroon aan een kritisch onderzoek onderwerpt: de kroonidee en de organische staatsgedachte. Zijn onderzoek was bovendien niet gebaseerd op een axiomatisch idee van de natie. Eckhart bestudeerde de institutionele context van honderden passages uit middeleeuwse rechtsbronnen, waarin de term *corona* voorkwam. Vanuit deze context analyseerde hij de verandering van de inhoud van dit begrip.

Het doel van de auteur was een studie te maken van de ontwikkeling van het denken over de kroon in het Hongaarse koninkrijk en deze te vergelijken met die van soortgelijke denkbeelden elders in Europa. Op grond van de betekenisontwikkeling van de term *corona* bestrijdt Eckhart de visie van Ákos dat door de introductie van feodale principes en het toenemende belang van de zichtbare kroon een corporatieve staatsstructuur in Hongarije was ontstaan.¹⁶⁸ De Hongaarse adel had volgens hem geen wettige zeggenschap over de troonopvolging of de wetgeving en deelde evenmin de macht met de koning in het koninkrijk. De enige relatie tussen de ontwikkeling van de staatsidee en de kroonidee was, in de ogen van Eckhart, dat de kroon binnen het koninkrijk het symbool van de koningsmacht was, maar vanaf de veertiende eeuw in het buitenland als synoniem aan de Hongaarse staat werd beschouwd. In naam van de 'kroon van Hongarije' werden verdragen met andere middeleeuwse staten gesloten, waarbij de koning als de afgevaardigde van de kroon optrad. Deze specifieke betekenis

Visible and Invisible" 495-500, Zoltán József Tóth, *Szemelvények a Szent Korona-tan 20. századi történetéből. Az Eckhart-viták története* (ongepubliceerde dissertatie, Universiteit van Miskolc, 2005) 4-19

¹⁶⁶ László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 496-499

¹⁶⁷ Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* (Boedapest, 1941, Máriabesnyő en Gödöllő 2003). De paginanummers verwijzen naar de tweede editie. Het handschrift van dit werk is te vinden in: MTA Ms 5618/2

¹⁶⁸ *Ibidem*, 35-41

van *corona* verwees volgens hem niet naar een corporatieve staatsstructuur, maar speelde alleen een rol in de internationale relaties van het koninkrijk.¹⁶⁹

Eckhart beargumenteert zijn bewering dat er geen corporatieve staatsstructuur was geweest, door een beschrijving van de ontwikkeling van de politieke machtsverhoudingen binnen het middeleeuwse Hongaarse rijk.¹⁷⁰ Hij beschouwt deze verhoudingen niet vanuit het oogpunt van de ‘Hongaarse natie’ en de ‘natiestaat’, maar bekijkt de relatie tussen de Hongaarse koning en de adel aan de hand van de betekenis van de termen *respublica* en *regnum*. In de dertiende eeuw verscheen voor de eerste keer de term *respublica* als aanduiding voor de politieke gemeenschap van de standen, die pas in een wet uit 1386 aan het *regnum* (rijk) werd gelijkgesteld. Tot deze periode had *regnum* in de eerste plaats de betekenis van het koninkrijk: het geheel van koninklijke rechten. Als tweede duidde *regnum* de kring van raadgevers rond de koning aan. De derde betekenis van *regnum* verwees naar het territorium waar de rechten van de koning golden. Vanaf de veertiende eeuw betekende *regnum* voor het eerst *respublica*, in de eerder genoemde wet. Daarnaast werd in 1387 voor het eerst de koning gekozen door het *regnum*, nu de zin van de politieke gemeenschap van standen. Deze verkiezing was in de ogen van Eckhart de eerste stap op weg naar een dualistische ‘staat’, waarin een bepaald machtsevenwicht bestond tussen de koning en de adel.¹⁷¹

In dezelfde periode kwam volgens hem de koningsmacht los van de term *corona*. Eckhart kwam toen niet alleen de term *corona regia* (kroon van de koning) tegen, maar ook *corona regni* (kroon van het rijk). Na deze koningsverkiezing ging het *regnum* in zijn ogen een steeds grotere rol spelen in het politieke denken, wat leidde tot een verandering van de kroonbetekenis. Hij stelt vervolgens dat de kroon voor de inwoners van het rijk, door de toegenomen politieke macht van het *regnum*, het symbool werd van de ‘middeleeuwse staat Hongarije’.¹⁷² Eckhart ziet als de consequentie van deze veranderingen dat in de vijftiende eeuw de onderdanen een verschil konden maken tussen de kroon als ‘staatsymbool’ en de kroon als teken van de koningsmacht. Hij onderbouwde deze dubieuze stelling door te verwijzen naar de eerder genoemde gebeurtenissen rond de koningsverkiezing van 1440 en een oorkonde die naar aanleiding hiervan werd opgesteld.¹⁷³ Vanwege deze notie van de middeleeuwse ‘staat’ is dit deel van zijn studie het meest omstreden.

Eckhart interpreteert de inhoud van de eerder genoemde oorkonde uit 1440 als een omschrijving van het ‘mysterie van de kroon’ door de standen. Hij stelt dat hieruit niet de conclusie getrokken mocht worden dat de koning de macht deelde met het *regnum* in de kroon.¹⁷⁴ In 1440 had wel de eerste vrije verkiezing van de koning door de standen plaatsgevonden, omdat dit niet een gewone opvolging op grond van afstamming was, zoals in 1387, aldus Eckhart. Bovendien gebeurde de machtsoverdracht niet door tussenkomst van hoge geestelijken, zoals in de tijd van de Árpáden, of door de aristocraten, zoals in de tijd van de Anjou-dynastie of die van koning Zsigmond, maar vond plaats tijdens een verkiezing door de verzamelde standen. Deze verandering

¹⁶⁹ Ibidem, 41

¹⁷⁰ Ibidem, 42-56

¹⁷¹ Ibidem, 44

¹⁷² Ibidem, 57-59

¹⁷³ Ibidem, 58-62. De tekst van de oorkonde is weergegeven op pagina 205.

¹⁷⁴ Ibidem, 58-59

betekende niet dat de standen lid waren geworden van de kroon, maar wel dat hun politieke activiteit en invloed was toegenomen. Deze activiteit kwam tevens tot uiting in het frequentere gebruik van de term *corona regni* (kroon van het *regnum*), zo beweert Eckhart.¹⁷⁵

Deze veranderingen van de betekenis van *corona* waren in de ogen van Eckhart ook van invloed op de opvattingen over de idee van trouw in het Hongaarse rijk.¹⁷⁶ Door de ontwikkeling van de kroonidee waren de onderdanen in de eerste plaats trouw verschuldigd aan de heilige kroon en pas via de kroon aan de koning. Hierdoor ontstond volgens Eckhart een 'staatsidee', waarvan de kroon het symbool was. Uit deze betekenis volgde dat de inwoners hun land beschouwden als het eigendom van de *corona*. Zij zagen zichzelf als de onderdanen van de kroon, of zij nu van adel waren of niet. In de visie van Eckhart neemt de kroon de plaats in van de koning als de *domus* (heer) van de onderdanen. Het gehele rijk stond onder de jurisdictie van de kroon, die van het land een symbolische eenheid maakte. De Hongaren geloofden dat deze eenheid werd beschermd door de zichtbare kroon, aldus de auteur, maar geeft geen bronnen van waaruit dit zou moeten blijken.

De term *corona* kreeg als gevolg van deze ontwikkeling ook een territoriale betekenis, zo beweert Eckhart.¹⁷⁷ *Corona* duidde in de vijftiende eeuw het hele territorium van het Hongaarse rijk aan waar de koninklijke rechtsmacht van kracht was. De kroon symboliseerde bovendien de eenheid van dit territorium. Uit de verbinding van de idee van *corona* met de eenheid van het territorium volgde de gedachte dat elk stuk grondgebied dat aan het rijk werd ontnomen, ten koste ging van het bezit van de kroon. Verlies van grondgebied werd gezien als een 'inbreuk' op de heilige kroon. Als de koning een verloren gebiedsdeel heroverde, dan kwam dat weer in het bezit van de kroon. Deze daad werd gezien als het 'terugwinnen' van het kroonbezit. Tot dit eigendom van de kroon behoorden niet alleen gebiedsdelen, maar ook steden. Bepaalde territoria en steden waren direct eigendom van de kroon, hetgeen inhield dat de koning die niet kon schenken of verpanden. In 1514 werd bij wet vastgelegd welke steden en gebieden deze status hadden, tot die tijd bepaalde de koning dit. Volgens de redenering van Eckhart werd de Hongaarse kroon zo synoniem aan het 'staatsbelang' en het 'staatseigendom'.¹⁷⁸ Ook deze opvatting kan ter discussie worden gesteld, vanwege zijn notie van de 'staat'.

De kroonidee, als symbool van de staatseenheid, werd pas in de zestiende eeuw met de organische staatsidee in verband gebracht, zo beweert Eckhart op grond van zijn onderzoek.¹⁷⁹ Hij stelt dat het organische denken al in de dertiende eeuw in het Hongaarse rijk bekend was, zonder dat dit een politieke betekenis had. In deze periode werden de koning, de kerkelijke en adellijke grootgrondbezitters, en de adel zelf, gezien als leden van het lichaam van het *regnum*. Vervolgens kwam in de veertiende eeuw de gedachte op dat alle personen die bijeenkomen tijdens een landvergadering leden waren van het lichaam van het *regnum*. Een eeuw later beschouwde de raad van de koning zichzelf als het lichaam, met de koning aan het hoofd en de baronnen als de leden van

¹⁷⁵ Ibidem, 59-60

¹⁷⁶ Ibidem, 63

¹⁷⁷ Ibidem, 64-65

¹⁷⁸ Ibidem, 66-68

¹⁷⁹ Ibidem, 97-116

dit lichaam. In diezelfde periode werd de gehele adel als lid van het *regnum* aangemerkt. Eckhart stelt dat deze organische beeldspraak niet verwees naar de macht van de leden over het politieke lichaam, maar duidde op een met algemene instemming bestuurd geheel. Op grond van zijn onderzoek naar de ontwikkeling van de kroonidee en de organische staatsidee in het koninkrijk Hongarije komt Eckhart tot de conclusie dat beide concepten uit de Europese kerkelijke context stamden en tot de zestiende eeuw in Hongarije niet met elkaar in verband werden gebracht. Deze twee ideeën kwamen pas in het wetboek van Werbőczy (1514) bijeen, aldus de moderne jurist.

Maar hoe verbond Werbőczy de idee van de kroon met de organische staatsidee? Alvorens een antwoord op deze vraag te geven, laat Eckhart eerst zien dat Werbőczy drie verschillende kroonconcepten in zijn werk gebruikt.¹⁸⁰ Het eerste idee komt het meest frequent voor en had de traditionele betekenis van ‘koningsmacht’. Ook het tweede concept, dat van kroon in de territoriale betekenis, was al langer in Hongarije bekend. Werbőczy gebruikt *corona* maar één keer in een context die afwijkt van deze traditionele betekenissen, namelijk als hij de adel één keer de *membra sacrae coronae* (leden van de heilige kroon) noemt.¹⁸¹ Werbőczy heeft echter nergens beweerd dat de hele adel van Hongarije lid is van de kroon, zo benadrukt Eckhart.¹⁸²

Vervolgens poneert de kroonauteur de (voor zijn tijdgenoten) schokkende stelling dat, op grond van de betekenis en de context, de kroonidee in het werk van Werbőczy niets met de leer van de heilige kroon van doen heeft.¹⁸³ Hij voert aan dat Werbőczy in zijn werk, behalve in dit ene citaat, geen enkele keer gebruik maakt van de organische beeldspraak, als hij refereert aan de kroon. Ook werkt hij deze idee niet verder uit of laat het elders in zijn wetboek terugkomen. De specifieke passage over de kroon diende slechts om zijn politieke stelling te ondersteunen dat ieder lid van de adel aan het andere gelijk is en over dezelfde vrijheid beschikt. De organische metafoor was volgens Eckhart een argument van Werbőczy, dat enkel zijn elders uiteengezette theorie van de gelijkheid van de adel moest ondersteunen. Bovendien is, in zijn ogen, nergens uit diens werk op te maken dat de adel de uitvoerende macht deelt met de koning op grond van de organische gedachte. Deze beweringen van Eckhart gingen rechtstreeks in tegen de dominante ideologie van zijn tijd.

Eckhart onderbouwde zijn stelling door de receptie van deze nieuwe opvatting over de kroon in de periode na het verschijnen van het werk van Werbőczy weer te geven.¹⁸⁴ De betekenis die de kroon in de Middeleeuwen had, behield deze ook in de vroegmoderne periode, zo stelt hij. De kroon was het symbool van de koningsmacht en de staatsmacht, waaraan de onderdanen trouw verschuldigd waren. De enige betekenis van *corona* die belangrijker werd, was de territoriale betekenis. Deze ontwikkeling hield verband met de driedeling van het rijk na 1526. Ook merkte hij op dat in deze periode de betekenis van de kroon als symbool van eenheid van het rijk groeide.

Eckhart vond geen enkele bron waarin de idee *corona* als organisch staatsconcept zou zijn opgevat.¹⁸⁵ Ook het concept van het ‘lidmaatschap van de kroon’ leek geen

¹⁸⁰ Ibidem, 125

¹⁸¹ Ibidem, 125

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem, 146-153

¹⁸⁵ Ibidem, 146-153

weerklink te hebben gevonden, behalve dat het werd aangehaald in rechtszaken.¹⁸⁶ In deze gevallen werd het gebruikt als een metafoor om de rechten van de adel te verdedigen, vergelijkbaar met het gebruik van Werbőczy in zijn wetboek. Buiten de context van de rechtszaal vond Eckhart geen bron waarin de adel politieke rechten opeiste op grond van het lidmaatschap van de kroon. De leer van de heilige kroon was daarom in zijn ogen een moderne uitvinding. Zijn conclusie luidde dat de zinsnede van Werbőczy over de 'leden van de kroon' vanaf de achttiende eeuw de inspiratiebron was geweest voor het creëren van een moderne politieke ideologie, op grond waarvan politieke rechten voor de adel werd geclaimd.¹⁸⁷

De studie van Eckhart uit 1941 heeft volgens László Péter één zwak punt: de opvatting over het bestaan van een Hongaarse staat in de Middeleeuwen. Péter stelt dat in eerdere studies Eckhart een structureel kenmerk van de Hongaarse politieke instituties had benadrukt: het aanvullende karakter van de macht van de koning en het *regnum*.¹⁸⁸ Beiden hadden een aparte machtsbasis met eigen instituties en vulden elkaar op bepaalde punten aan, maar vormden geen eenheid. De enige verbinding tussen de macht van de vorst en de rechten van zijn onderdanen kwam tot uiting in de contracten, die ten tijde van de kroning van de nieuwe vorst na onderhandelingen tot stand kwamen. Een alomvattend rechtssysteem, het kenmerk van een staat na de achttiende eeuw, bestond nog niet. In de besproken monografie over de kroon uit 1941 is Eckhart van mening veranderd en stelt dat al vanaf de Middeleeuwen in Hongarije gesproken kon worden van een 'staatsidee', aldus Péter.¹⁸⁹ Dezelfde opvatting verkondigt hij ook vijf jaar later in een boek over de Hongaarse rechtsgeschiedenis.¹⁹⁰

De schaarse wetenschappelijke kritiek op het boek van Eckhart richtte zich volgens Péter daarom tegen deze opvatting over de kroon als symbool en idee van de middeleeuwse staat. De Hongaarse historicus József Deér betoogt in een recensie van het boek van Eckhart in 1941 dat *corona* niet synoniem kon zijn aan 'staat' in de Middeleeuwen.¹⁹¹ Hij merkt op dat in de middeleeuwse context deze term eerder 'koninkrijk' betekende dan 'staat'. Bovendien benadrukt Deér het belang van de functie van de zichtbare kroon voor de legitimatie van de koningsmacht. In zijn ogen heeft Eckhart niet genoeg aandacht besteed aan deze functie. Deér stelt dat het toenemende belang van de zichtbare kroon niet zozeer te maken had met de ontwikkeling van een 'Hongaars staatsidee', maar kon worden verklaard uit de toenemende behoefte van de koning aan de rechtvaardiging van zijn macht. In de ogen van Deér volgt hieruit dat de Hongaarse kroon, als voorwerp en als idee, twee betekenissen had voor de koning. Het kroonconcept van Werbőczy was een aanval op deze betekenis, omdat het de koningsmacht ondermijnde en een theorie van de adel legitimeerde.

Deér en Péter geven geen verklaring voor deze wonderlijke verandering in het denken van Eckhart over de notie van 'staat' in de Middeleeuwen, al hebben op grond

¹⁸⁶ Ibidem, 151

¹⁸⁷ Ibidem, 175

¹⁸⁸ László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 498-499

¹⁸⁹ Ibidem, 499. Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* 44, 46-47, 49-51, 63

¹⁹⁰ Ferenc Eckhart, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Barna Mezey red.) (Boedapest, 1946, 2000) 98-103

¹⁹¹ József Deér, "Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története", in: *Századok* 76 (Boedapest, 1941) 201-207. Dit artikel was volgens László Péter de enige serieuze bespreking van het boek van Eckhart.

van moderne inzichten beide auteurs gelijk in hun kritiek op hun landgenoot.¹⁹² De reden van deze ommezwaai van Eckhart kan worden gevonden in de ideologische context van zijn tijd en het toenmalige denken over 'staat' en 'natie'. De Hongaarse jurist had het nodige aan te merken op de visie van zijn tijdgenoten op de historische wortels van de politieke macht van de Hongaarse natie en heeft deze kritiek nooit openlijk teruggenomen. Zijn visie op de wortels van de staat heeft hij wel gewijzigd. Enerzijds kan hij dit hebben gedaan om op deze wijze zijn tegenstanders ideologisch de wind uit de zeilen te nemen en zo zijn andere denkbeelden acceptabel te maken. Anderzijds kan deze verandering te maken hebben met zijn eigen denkbeelden over de Hongaarse staat in zijn eigen tijd. Eckhart was, net als de meerderheid van zijn landgenoten, gekant tegen het verdrag van Trianon. Zijn wetenschappelijke inzichten in 1938 over de middeleeuwse Hongaarse staat konden als argument tegen de territoriale aanspraken van zijn land worden gebruikt, omdat hieruit kon worden geconcludeerd dat er geen continuïteit was tussen het middeleeuwse en huidige Hongarije. Gezien zijn politieke denkbeelden is het waarschijnlijk dat hij op dit punt zijn eigen ideeën heeft aangepast.

Een ander punt van kritiek op Eckhart houdt verband met een opvallende paradox in zijn werk, die Péter is ontgaan. Deze tegenstelling heeft te maken met de wijze waarop Eckhart zijn wetenschappelijke resultaten heeft gepresenteerd, zoals later uiteen zal worden gezet. Enerzijds beweert Péter dat Eckhart de eerste was die de leer van de heilige kroon heeft weerlegd, hetgeen overeenkomt met wat in zijn studie te lezen is. Anderzijds is daar het opvallende gegeven dat Eckhart in Hongarije wordt gezien als de belangrijkste auteur over de geschiedenis van de 'leer van de heilige kroon'. In talloze moderne studies wordt naar Eckhart verwezen als de wetenschapper die de ontwikkeling van deze leer het beste heeft beschreven.¹⁹³ Met andere woorden: Eckhart wordt niet gezien als de weerlegger, maar als de beschrijver en zelfs als de promotor van de kroonleer van Werbőczy. De boodschap van het werk, dat de kroonleer iedere historische grond mist, wordt zo over het hoofd gezien. De studie over de kroon uit 1941 wordt als argument gebruikt om precies datgene te ondersteunen dat erin bestreden wordt: de gedachte dat de kroonleer in het werk van Werbőczy voor het eerst verschijnt. In de woorden van één van de meest gelezen deskundigen in Hongarije over de kroonbetekenis, Iván Bertényi: 'Volgens Ferenc Eckhart vindt in Hongarije voor het eerst de verbinding van de idee van de kroon en het staatslichaam plaats in het Driedelige boek van István Werbőczy.'¹⁹⁴ Hierna volgt de opmerking: 'Hierbij merken we op: er zijn rechtshistorici, die ontkennen dat Werbőczy het organische staatsconcept aanhing, maar de bronverwijzingen laten de invloed zien.'¹⁹⁵ Bertényi heeft kennelijk

¹⁹² Zie onder meer: R. van Caenegem, "Government, Law and Society", in: J.H. Burns (red.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350-c. 450* 174-183, J.P. Canning, "Introduction: Politics, Institutions and Ideas", ibidem, 360-361, J.P. Canning, "Law, Sovereignty and Corporation Theory, 1300-1450" 463

¹⁹³ Onder meer: József Kardos, *A Szentkorona-tan története 1919-1944* 11-37, Iván Bertényi, *A magyar Szent Korona* 149-150, Barna Mezey (red.), *Magyar alkotmánytörténet* (Boedapest, 2000)

¹⁹⁴ 'Eckhart Ferenc szerint a korona gondolatának es az államtest képének összekapcsolására Magyarországon Werbőczy István Hármaskönyvében került sor.' Iván Bertényi, *A magyar Szent Korona* 149

¹⁹⁵ '(Itt jegyezzük meg: van jogtörténészünk, aki tagadja, hogy Werbőczy az organikus államfelfogást vallotta volna, de a források arra utalnak, hogy ez hatott rá.)'. Ibidem, 149-150

zelf niet door dat Eckhart één van deze rechtshistorici is, die dit heeft ontkent. Eckhart wordt zo met de inhoud van zijn eigen werk aangevallen.

Wat is de oorzaak van het feit dat de boodschap van Eckhart niet wordt begrepen? Natuurlijk kan worden verwezen naar het geloof in de leer, dat nog altijd in Hongarije aanwezig is, maar dat is niet een afdoende en bevredigende uitleg. De verklaring voor de genoemde paradox in de receptie van Eckhart is dat hij zelf in zijn studie voor deze verwarring heeft gezorgd, waardoor de inhoud van zijn boek verkeerd werd (en wordt) begrepen. Naar aanleiding van de aanval op zijn werk in 1938, heeft de auteur zijn boodschap in het kroonboek uit 1941 in de ideologische termen van de ‘leer van de heilige kroon’ verpakt, waardoor hij waarschijnlijk hoopte dat zijn werk ditmaal wel geaccepteerd zou worden, maar waardoor ook de inhoud op twee manieren kan worden uitgelegd.

De dubbelzinnigheid van het werk blijkt al uit de titel, die luidt: ‘A szentkorona-eszme története’ (de geschiedenis van de heilige kroonidee). Deze titel dekt de lading niet, omdat hij in dit werk aantoont dat er nooit een eenduidig, alomvattend kroonidee in de Hongaarse geschiedenis had bestaan. Wel schrijft hij regelmatig over de ‘leer van de heilige kroon’ en de ‘kroonidee’ in de Middeleeuwen, terwijl elders zijn conclusie luidt dat deze leer tot de negentiende eeuw niet bestond. Het meest valt nog het hoofdstuk over Werbőczy op, dat Eckhart de volgende titel heeft gegeven: ‘De samensmelting van de idee van de kroon en de organische visie. De leer van de heilige kroon van Werbőczy’.¹⁹⁶ De belangrijkste conclusie van het werk, over het niet bestaan van de kroonleer, zit vervolgens in de hoofdtekst weggestopt.¹⁹⁷

Het lijkt bovendien alsof de auteur twijfelt aan zijn eigen conclusie, door de dubbelzinnige wijze waarop hij het betoog in de rest van het boek verwoordt. Als hij de zestiende en de zeventiende eeuw bespreekt, stelt hij dat het lijkt alsof de kroonidee: ‘visszafejlődött volna’ (letterlijk: ‘zou zijn terugontwikkeld’), omdat: ‘De heilige kroon betekent opnieuw eerder de koningsmacht dan de verpersoonlijking van de staat’.¹⁹⁸ Een aantal pagina’s later zet hij opnieuw zeer helder de betekenis van de passage van Werbőczy uiteen, noemt deze ‘leer’ en vraagt zich dan af: ‘Had de leer, het concept van Werbőczy, dan helemaal geen invloed?’¹⁹⁹ Hierna analyseert hij een citaat over de ‘leden van de kroon’ uit de zeventiende eeuw en stelt vervolgens: ‘In de denkwereld van de Bocskay-opstand vond ik het eerste spoor van de leer uit Tripartitum (...)’.²⁰⁰ Hij sluit dit hoofdstuk af met de conclusie: ‘De leer van de heilige kroon die door de hand van Werbőczy op een jonge loot was geënt, begon reeds, al was het dan zwakjes, vrucht te dragen.’²⁰¹ De studie krijgt zo een fascinerende wending: Eckhart heeft de oplossing van

¹⁹⁶ ‘A koronaeszme és az organikus szemlélet összeolvadása. Werbőczy szentkorona-tana.’ Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* 117

¹⁹⁷ Het valt bijvoorbeeld op dat de meest cruciale passage in een exemplaar van het werk van Eckhart uit de EK niet eens is aangestreept, alhoewel anonieme lezers druk hebben gekrast in dit werk. Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* (Boedapest, 1941) EK 94 390/9 208

¹⁹⁸ Ferenc Eckhart, *A szentkorona-eszme története* 130

¹⁹⁹ ‘De magának e tannak, Werbőczy felfogásának nem volt-e vajon semmi hatása?’. Ibidem, 150

²⁰⁰ ‘A Harmaskönyvben e tanításának a Bocskay-féle nagy rendi mozgalom gondolatvilágában találtam első nyomát (...)’. Ibidem.

²⁰¹ ‘A szentkorona-tannak Werbőczy kezétől ojtott fiatal sudára is kezdett már, ha csak gyéren is, termést adni.’ Ibidem, 151

het raadsel van de kroonleer weten te achterhalen, maar lijkt zich toch niet te kunnen losmaken van de dominante ideologie van zijn tijd.

Vanwege deze opzet, inhoud en terminologie is het niet moeilijk te begrijpen dat zijn werk verkeerd werd geïnterpreteerd.²⁰² Hierdoor werd Eckhart, o ironie van de geschiedenis, in de communistische jaren vijftig opnieuw aangevallen, maar ditmaal in de hoedanigheid van de vermeende verdediger van kroonleer.²⁰³ Volgens zijn belangrijkste aanklager had Eckhart: ‘de donkerste reactionaire leerstellingen in de rechtswetenschap gebracht’ en was zijn werk: ‘totaal geïnfecteerd met het meest extreme chauvinisme’.²⁰⁴

1.4.4 László Péter en de ‘leer van de kroon’

Na het verschijnen van het artikel van Deér in 1941 duurde het meer dan twintig jaar tot de conclusies van Eckhart opnieuw getoetst werden. In 1966 legde de Brits-Hongaarse rechtshistoricus László Péter de laatste hand aan een dissertatie over de betekenis van de Hongaarse kroon, waarmee hij het werk van Eckhart voortzette, maar het ook van kritiek voorzag.²⁰⁵ Péter was een vluchteling die in het revolutiejaar 1956 Hongarije verliet en in Oxford neerstreek. Zijn proefschrift werd nooit gepubliceerd, maar in 2003 verscheen een nieuw artikel met de resultaten van het onderzoek dat hij nadien had voortgezet. Dit artikel kan worden beschouwd als één van de belangrijkste studies die sinds de publicatie van het boek Eckhart over dit onderwerp zijn verschenen.

Het doel van zijn dissertatie was volgens Péter het beschrijven van de ‘Szentkorona-tan’ als historisch fenomeen, zonder dat dit relevantie zou hebben voor de actuele Hongaarse politiek.²⁰⁶ Het artikel dat meer dan dertig jaar later verscheen, ontstond in 2000 naar aanleiding van de heropleving van de leer van de kroon in de Hongaarse wetenschap en politiek. Deze verandering verschafte voor Péter de context voor zijn nieuwe studie, waarin hij de oorsprong en de historische aannames van deze moderne ideologie analyseert.

Péter stelt dat het verkeerd is te proberen de ‘ontwikkeling’ of geschiedenis van ‘de idee van de heilige kroon’ te ontrafelen, omdat deze exercitie al gauw tot de onjuiste conclusie leidt dat de kroonidee synoniem is met de ‘Hongaarse staat’.²⁰⁷ Hiermee sluit hij aan bij de kritiek van Deér op Eckhart. Péter herhaalt vervolgens de conclusies van Eckhart over Werbőczy. Ook hij is van mening dat de frase ‘leden van de kroon’ een beeldspraak was die de these van Werbőczy van de gelijkheid van de adel op grond van hun gedeelde vrijheid moest legitimeren.²⁰⁸ Bovendien stelt Péter dat de zestiende-

²⁰² Een overeenkomstige dubbelzinnigheid treedt op in zijn uitleg van de Szent Korona-eszme (idee van de heilige kroon) in zijn werk over de rechts- en constitutiegeschiedenis van Hongarije, dat in 1946 verscheen. Ferenc Eckhart, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Barna Mezey red.) (Boedapest, 1946, 22000) 98-103, met name 102

²⁰³ Barna Mezey, “Utószó” 419, László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 499

²⁰⁴ ‘(...) a legsötétebb reakciós tanításokat hozta jogtörténetünkbe’ en: ‘teljességében fertőzött volt a legszélösebb sovínizmussal’ Barna Mezey, “Utószó” 419

²⁰⁵ László Péter, *The Antecedents of the Nineteenth Century Hungarian State Concept: A Historical Analysis. The Background of the Creation of the Doctrine of the Holy Crown* (ongepubliceerde dissertatie, Oxford, 1966)

²⁰⁶ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 421

²⁰⁷ Ibidem, 439 en ibidem, noot 92

²⁰⁸ Ibidem, 451

eeuwse jurist niet de gehele adel ‘leden van de kroon’ had genoemd, maar alleen die edelen die land hadden gekregen van de koning, ongeveer dertig procent van de totale adel.²⁰⁹ Hierop trekt hij de volgende conclusie:

‘The context in which Werbóczy used the organic metaphor was clearly *fidelitas*, service and land donation rather than the political rights of the *communitas*.’²¹⁰

Ook Péter kan in het werk van Werbóczy geen spoor van een staatstheorie ontdekken die de soevereiniteit van de natie moet legitimeren. Volgens hem combineerde Werbóczy twee voorstellingen: van de kroon van het *regnum*, in de zin van een door de adel verkiesbaar koningschap, en zijn controversiële doctrine dat alle edelen die land hebben ontvangen aan elkaar gelijk zijn, omdat zij van niemand afhankelijk waren behalve van de wettig gekroonde koning.²¹¹ Hierna sluit Péter zijn analyse af met de conclusie:

‘In sum, the evidence is simply not there in Werbóczy that his organical crown metaphor even prefigured the idea of political authority, let alone a system of public law, residing in the Holy Crown as a corporation which compromised the king as head and the noble *ország* as its members.’²¹²

Zijn conclusie luidt daarom dat de politieke betekenis van de term *corona* in de vroegmoderne periode uitsluitend aan de koning toebehoorde en dat de leer van de heilige kroon iedere historische grond mist.²¹³

Gezien de dubbelzinnigheid van het werk van Eckhart en de receptie van zijn werk, moet Péter worden gezien als de eerste en enige auteur die ondubbelzinnig en openlijk de historische grond van de leer van de kroon in twijfel heeft getrokken. Nochtans is het niet waarschijnlijk dat door zijn studie de leer aan populariteit zal inboeten in Hongarije. Het proefschrift van Péter werd nooit vertaald en is alleen als handschrift te raadplegen in de Nationale Bibliotheek van Boedapest. Zijn artikel verscheen alleen in het Engels buiten Hongarije en van enige receptie is, voor zover ons bekend, tot op heden geen sprake geweest.²¹⁴ Bovendien is de ‘leer van de heilige

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ Ibidem. Zie ook: László Péter, *The Antecedents of the Nineteenth Century Hungarian State Concept* 14

²¹¹ László Péter, “The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible” 451-452

²¹² Ibidem, 452

²¹³ Ibidem. Bak beweert hetzelfde in één van de laatste noten van zijn proefschrift uit 1973. János M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14-16. Jahrhundert* (Wiesbaden, 1973) 123, noot 34

²¹⁴ Zelfs een leerling van Péter, Martyn Rady, lijkt de bevindingen van zijn docent niet helemaal te bevatten, als hij schrijft: ‘With reference to *Tripartitum* I: 3-4, in which the doctrine of the Holy Crown is most keenly expressed (...)’. Hierna volgt de bekende uitleg van de visie van Péter. Martyn Rady, *Nobility, Land and Service* (Londen, 2000) 183, noot 5. Zie ook zijn vergelijkbare beschrijving van ‘the notion of the Holy Crown’ op pagina 2. De Hongaarse Mediëvist Erik Fügedi beweert: ‘The connection between king and nobility was then elaborated into the famous legal fiction of the “doctrine of the Holy Crown”, which combines the medieval organic concept of the commonwealth with the political claims of the nobility to sovereignty.’ en verwijst vervolgens in een noot naar de proefschriften van Bak en Péter! Erik Fügedi, *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred* (Damir Karbić red. en Csaba Farkas vert.) (Boedapest, 1998) 33, 147, noot 38

kroon' nog steeds alomtegenwoordig in de politiek en de geschiedschrijving van Hongarije en wordt het werk van Ákos in 2006 opnieuw herdrukt.

1.5 Het onderzoek van de 'leer van de kroon' in modern perspectief

Tot op heden zijn de conclusies van Eckhart en Péter niet weerlegd of heeft iemand een poging daartoe gedaan. Toch kan één kritische kanttekening worden gemaakt bij hun studie. De auteurs doen niet wat ze in de inleiding van hun werk beloven, namelijk een overzicht te geven van de betekenisverandering van de kroon in de Hongaarse geschiedenis. Het werkelijke doel van hun onderzoek was het weerleggen van de leer van de heilige kroon. De auteurs lijken in hun studies zo gebrand op het weerleggen van de dogma's van de leer, dat zij de betekenisontwikkeling van de kroon in de vroegmoderne periode slechts summier behandelen. Het was voor de these van de auteurs voldoende dat in de periode van 1517 tot 1790 geen bronnen van een organische staatsleer van de kroon te vinden waren en dat dientengevolge van een receptie van de vermeende kroonleer van Werbóczy geen sprake was geweest.

Het gevolg van hun was dat Eckhart en Péter onvoldoende aandacht hebben geschonken aan de grote hoeveelheid politiek-theoretische literatuur over de Hongaarse kroon die in de periode 1517 tot 1790 verscheen. Zij baseerden hun studie voornamelijk op wetsteksten, oorkondes en vergelijkbare officiële bronnen, maar hebben andersoortige bronnen niet in hun analyse opgenomen. Het werk van de eerder genoemde kroonauteur Révay, wordt niet besproken door beide auteurs.²¹⁵ Ook een interpretatie van de afbeeldingen van de kroon ontbreekt in hun verhaal. Hierdoor is een belangrijk deel van de ontwikkeling van de kroonbetekenis onbelicht gebleven. Tot slot heeft Péter de betekenis van de kroon voor de ontwikkeling van de nationale identiteit in de vroegmoderne periode niet onderzocht, terwijl hij wel de rol van de kroon in het opkomend nationalisme van de negentiende eeuw heeft bestudeerd.

²¹⁵ Péter heeft wel kennis genomen van het werk van Révay, maar geeft geen analyse. László Péter, "The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible" 435, noot 76